

Alegorijsko čitanja Jadnika V. Hugoa

Kasumović, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:148732>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-06-23**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Pedagogije

Kristina Kasumović

Alegorijsko čitanje „Jadnika“ Victora Hugoa

Diplomski rad

Mentorica

Prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Osijek, 2017.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za hrvatski jezik i književnost/ Katedra za hrvatsku književnost

Diplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Pedagogije

Kristina Kasumović

Alegorijsko čitanje „Jadnika“ Victora Hugoa

Diplomski rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje filologija,
znanstvena grana teorija i povijest književnosti

Mentorica

Prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Osijek, 2017.

Sažetak

U romanu „Jadnici“ prikazuju se različite perspektive francuskoga društvenog života u prvoj polovici devetnaestog stoljeća, pri čemu ne prevladava samo kritika društvenoga sustava, već je pružen sadržajan uvid i u čovjekov odnos s Bogom. Ovaj rad bavi se alegorijskim čitanjem duhovno-religijske komponente romana u odnosu na Bibliju kao semantički predložak. Alegorija je vrsta govora u kojemu se u svim stadijima njegova odvijanja više ili manje jasno nagovještaju, strukturiraju odnosno naziru dva uzajamno pridružena sloja značenja: eksplicitni (normalno pomišljivi kontekst) i implicitni (uvjetno pomišljivi kontekst). Kao takva, alegorija znači: govoriti drugo od javnoga, a reći nešto drugo od onoga što je mišljeno znači dati naputak za recepciju, usmjeriti čitanje u prostor razumijevanja iza onoga što je izrečeno. Tekstu je, upravo zato, sadržajnom razinom sukladan kakav „semantički predložak“ koji ga dodatno i potpuno osmišljuje. U slučaju romana „Jadnici“ taj je semantički predložak, prototekst, upravo Biblija, odnosno kršćanski nauk koji je korišten kao prizma iščitavanja romana. Nositelji su alegorijskoga značenja likovi biskup Bienvenu, Jean Valjean, Mali Gervais, Javert i sestra Simplicija, pa je proces alegorijskoga čitanja usmjeren na njih, te na njihovo ostvarenje kao predstavnika temeljnih kršćanskih ideja – milosrđa, pravde i uskrsnuća (pri čemu se usredotočuje na korjenitu promjenu osobnosti glavnoga lika Jeana Valjeana). Doslovno se značenje konteksta u kojima se likovi proučavaju ne potiskuje, već se alegorijsko značenje gradi na istovremenoj suigri doslovnoga i duhovnoga, pravoga i prenesenoga značenja. U iščitavanju te igre u Hugoovu romanu kao interpretativna strategija korištena je biblijska alegoreza, zbog očitoga i manje očitoga supostojanja doslovnog i duhovnog smisla.

Ključne riječi: Victor Hugo, Jadnici, alegorija, Biblija, milosrđe, pravda

Sadržaj

Uvod	4
1. Victor Hugo	5
1.1. O romanu „Jadnici“	6
2. Alegorija kao tumačenje	7
3. Alegorijsko čitanje romana „Jadnici“	9
3.1. Alegorija milosrđa	9
3.1.1. Biskup Bienvenu	10
3.1.2. Mali Gervais	15
3.2. Alegorija pravde	17
3.2.1. Javert	18
3.2.2. Sestra Simplicija	25
3.3. Alegorija putovanja duše	27
3.3.1. Jean Valjean	27
3.3.2. Kategorija uskrsnuća	29
3.3.3. Kategorija savjesti	32
Zaključak	35
Popis izvora i literature	38

Uvod

Tema je ovoga rada alegorijsko čitanje romana „Jadnici“, francuskoga autora iz 19. stoljeća, Victora Hugoa. Predmet rada analiza je odabranih likova koji su prepoznati kao značajni nositelji značenja kršćanske alegorije, i to u području milosrđa (biskup Bienvenu, Mali Gervais), pravde (Javert, sestra Simplicija) i uskrsnuća (Jean Valjean). Zato je na početku rada iznesena moguća motivacija autora za simbiozu kršćanske i socijalne građe. Uz to, pružen je uvid u sadržaj romana, kako bi se predstavili mogući pristupi njegovoj interpretaciji, kao i razlog opredjeljivanja za duhovno-religijsku komponentu. Teme Božje pravde i Božjega milosrđa središnje su teme romana, kao i Biblije, koja će se u radu koristiti kao prizma iščitavanja romana, te je stoga potrebno donijeti uvid u značenje pojmova pravde, milosrđa, kao i uskrsnuća. U uskoj je vezi s uskrsnućem alegorija putovanja duše, zbog naglašene unutarnje transformacije glavnoga lika, pa se prije detaljne analize njegova iskustveno-duhovnoga putovanja pobliže opisuje ta vrsta alegorije.

Na izbor teme utjecali su osobno zanimanje za područje kršćanskih utjecaja na književnost te nepostojanje detaljne analize duhovno-religijske komponente romana „Jadnici“, a koja je u njemu prema ovom čitanju prisutna. Cilj je ovoga rada dokazati da uz eksplicitno izraženu duhovno-religijsku komponentu u romanu supostoji i implicitna komponenta koja bitnije utječe na motivaciju i djelovanje likova, te da je roman, kao takav, bogat izvor alegorijskoga tumačenja. Iz toga je razloga potrebno objasniti pojmove eksplicitnoga i implicitnoga značenja, kao i alegoriju kao tumačenje, te postupak alegoreze koji je korišten pri iščitavanju romana. Metodologija rada koristi se građom romana, te građom Biblije kao semantičkoga predloška. Stoga su osnovne metode citiranje, parafraziranje i interpretiranje, i to u odnosu na kršćanski (katolički) nauk.

1. Victor Hugo

Budući da se ovaj rad bavi kršćanskom pozadinom romana, koja je eksplicitna moralna vertikala razmišljanja i djelovanja glavnoga lika, te tako utječe i na ostale likove, potrebno je pokušati proniknuti u motivaciju i čimbenike koji su imali utjecaj u oblikovanju romana „Jadnici“ Victora Hugoa. Victor-Marie Hugo rođen je 1802. godine kao treći sin Leopolda-Sigisberta Hugoa, vrhovnoga zapovjednika u francuskoj vojsci, te je djetinjstvo proveo u Parizu (Blewer, 1985: 4). Više od deset godina proveo je u izbjeglištvu, te je jednom prilikom napisao kako smatra utješnom činjenicu da ga se u Francuskoj sada doživljava ne samo piscem, već i narodnom institucijom koja u jednomu tijelu ujedinjuje sve ono što je dobro u Francuskoj (Gerson, 2015). Nakon što ga je sam Napoleon III. javno pozvao da se vrati, Hugo je poziv odbio izjavivši da neće stupiti nogom u Francusku sve dok se osobne slobode njegovih sunarodnjaka ponovo ne uspostave (Gerson, 2015). Francusku je revoluciju smatrao velikim obratom (Brombert, 1985: 9). Umjetničko stvaranje i politička posvećenost činili su se predodređenima za djelovanje u simbiozi, a Hugo je, k tome, smatrao kako funkcija mislioca ili umjetnika nije veličanje ideje demokratskoga društva, već njegovo stvaranje (Brombert, 1985: 9). Upravo je to vjerovanje u mogućnost djelovanja kroz umjetnost, kao još uvijek neoblikovano, ali moćno sredstvo običnoga puka, ostalo postojano obilježje njegove misli (Brombert, 1985: 9). Victorova majka Sophie intelektualno je bila sofisticiranija od svoga muža. Teta s kojom je živjela nakon što je ostala bez roditelja bila je obožavateljica Voltaireova rada, pa je tako Sophie odrasla uz Voltaireova djela i filozofiju. Tako je uz majku Victor naučio cijeniti osobne slobode, preispitivati organiziranu religiju i cinično gledati na idealiste svijeta (Gerson, 2015). Osim toga, Victor se sprijateljio s poznatim plemićem i svećenikom Abbeom Dueom de Rohanom te svećenikom Abbeom Lammenaisom. Obojica su imala jake humanitarne stavove i romantički idealizam, što je, također utjecalo na Hugoa. Ipak, njihov svjetonazor nije ostavio trag na njegovu samopoimanju. Na jednomu mjestu zapisuje kako je Abbe de Rohan za njegov dar pisanja rekao da je dar od Boga, no Hugo smatra da je u krivu, navodeći kako njegovi kolege svoje vrijeme provode posjećujući jedni druge i razgovarajući o pisanju, no da on nije poput njih. Umjesto toga, on piše, te je to tajna njegova uspjeha – naporan rad, a ne čudo (Gerson, 2015). Njegova je žena Adelle svaku nedjelju išla na misu, no Victor joj se nikada ne bi pridružio. Premda se smatrao posvećenim, praktičnim katolikom, liturgija ga je dosađivala, a svećenike je smatrao glupima. Abbe de Rohan trudio se upoznavati ga s provokativnim svećenicima kako bi ga oslobodio

predrasuda, no ni to ga nije potaknulo da u crkvu ode češće od četiri ili pet put godišnje (Gerson, 2015). Iz navedenoga, moguće je zaključiti kako je Hugo, unatoč liberalnim stavovima, njegovao kršćanske ideje dostojanstva ljudske osobe i pravednosti, što je dosljedno predočeno djelovanjem mnogih likova u djelu, načinima na koje reagiraju na nepravdu zadržavajući vlastitu slobodu djelovanja, u skladu s ljudskim dostojanstvom, unatoč opresivnosti zakona.

1.1. O romanu „Jadnici“

U romanu „Jadnici“ prikazuju se različite perspektive francuskoga društvenog života u prvoj polovici devetnaestoga stoljeća, pri čemu ne prevladava samo kritika društvenoga sustava, već je pružen sadržajan uvid u industrijsku revoluciju, kao i u čovjekov odnos s Bogom (Gerson, 2015). S pisanjem „Jadnika“ Victor Hugo započeo je 1848., te je roman završio 1862. godine. Temeljna ideja oblikovana je životom glavnoga lika Jeana Valjeana. Valjean proveo je u tamnici devetnaest godina jer je pokušao ukrasti kruh kako bi nahranio sestrinu gladnu djecu. Nakon toga događaja počinje put Valjeanove karakterne promjene. U zatvoru je zamrzio čovječanstvo i krutu pravdu, no nakon izlaska iz zatvora jedan je događaj započeo dubinsku promjenu njegove mržnje: biskup mu je oprostio krađu i obranio ga od šake zakona. Jean Valjean tada je izazvan da od čovjekomrscia postane samosvjesna osoba koja oprašta i velikodušno doprinosi društvu. Lik biskupa predstavlja personifikaciju Hugoova najčvršćega uvjerenja – da je čovjek u svojoj biti dobar. Jean Valjean ilustrira kako čovjek može postići otkupljenje, unatoč zlu koje je počinio (Gerson, 2015). Javert, policajac koji progona Jeana Valjeana inzistirajući na tomu da se s njim postupi prema zakonu, predstavnik je uskogrudnoga službenika koji doslovno interpretira zakon, ignorirajući ljudske elemente potrebne za suosjećajno obavljanje svoje profesionalne dužnosti (Gerson, 2015). U romanu su vidljivi odbljesci podjarmljivanja i ugnjetavanja, i to preko likova od kojih svaki na svoj način na njih reagira (Ahmad i dr., 2013: 119). Ta su ugnjetavanja posljedica nepravdnoga ekonomskog sustava i podjele društva na višu i nižu klasu (Ahmad i dr., 2013: 119). Interpretatori toga djela zaista imaju bogate mogućnosti pristupa analizi djela na razini sadržaja – povijesni, politički, socijalno-ekonomski ili duhovno-religijski pristup. Ovaj rad bavi se duhovno-religijskom komponentom djela, jer taj pristup do sada nije dovoljno razrađen, a bogat je izvor alegorijskoga tumačenja.

2. Alegorija kao tumačenje

Prije bavljenja područjem alegorije kao tumačenja u odnosu na roman „Jadnici“ Victora Hugoa koji će se proučavati, važno je definirati sam pojam alegorije. Alegorija je vrsta govora u kojemu se u svim stadijima njegova odvijanja više ili manje jasno nagovještaju, strukturiraju odnosno naziru dva uzajamno pridružena sloja značenja: eksplicitni i implicitni. Prvi se očituje u izravnoj denotativnoj vezi teksta i „normalno pomišljiva“ konteksta; drugi u denotativnoj vezi istoga teksta i „uvjetno pomišljiva“ konteksta (Stamać, 1995: 253). Etimološka analiza razdvaja tu riječ (αλληγορία) u grčkomu jeziku na dva dijela, *allos*, što znači drugi, te korijen glagola *agoreuein*, što originalno znači govoriti u skupštini, na agori. Sastavljena od ta dva dijela, riječ alegorija dobila bi, dakle, obrnuto značenje: govoriti drugo od javnoga, ono što je u hijerarhijskomu smislu više, što svoje značenje zadobiva u jeziku religije ili filozofije, za razliku od govora na gradskom trgu. Reći nešto drugo od onoga što je mišljeno znači dati naputak za recepciju, usmjeriti čitanje u prostor razumijevanja iza onoga što je izrečeno (Zlatar, 1995: 266). To znači da je alegorijsko djelo takvo djelo u kojemu je razvidna dvoznačnost sadržaja (Stamać, 1995: 255). Za realizaciju samoga alegorijskog smisla potreban je konkretan čin koji se zove čitanje (Pšihistal, 2015: 113). Tekstu je, upravo zato, sadržajnom razinom sukladan kakav „semantički predložak“ koji ga dodatno i potpuno osmišljuje (Stamać, 1995: 253). U slučaju romana „Jadnici“ taj je semantički predložak, prototekst, upravo Biblija, odnosno kršćanski nauk koji je korišten kao prizma iščitavanja romana. Nositelji su alegorijskoga značenja sami likovi, i to biskup Bienvenu, Jean Valjean, Mali Gervais, Javert i sestra Simplicija, pa je proces alegorijskoga čitanja usmjeren na njih, te na njihovo ostvarenje kao predstavnika temeljnih kršćanskih ideja – milosrđa, pravde i uskrsnuća.

Pojam alegorije pokriva tri područja: alegoriju kao figuru/trop, alegoriju kao vrstu i alegoriju kao tumačenje (Zlatar, 1995: 265). Alegorija kao takva polazi od nastojanja da se apstraktni sadržaji prenesu u konkretnomu obliku (Pavličić, 2013: 8). Pri tomu, prvo se, doslovno, značenje ne potiskuje, već se alegorijsko značenje gradi na istovremenoj suigri doslovnoga i duhovnoga, pravoga i prenesenoga značenja (Zlatar, 1995: 268). Alegorija je trop prema preinaci značenja *per immutationem*, ali prema diskurzivnoj protežnosti ona premašuje sve zadane granice bilo koje stilske figure (Pšihistal, 2014: 113). Kao *figura misli* alegorija je figura rečenice, ona nastaje kad se metafora proteže kroz cijelu misao, tj. kroz sve dijelove rečenice, ili još dalje (Zima, prema Pšihistal, 2014: 113). Problematično je ovdje upravo ono *još dalje*, jer dok je donja

granica alegorije limitirana rečenicom, gornja joj je potpuno otvorena i najpotpunije se realizira upravo kada zatvara granice teksta (Pšihistal, 2014: 113). Ne postoji nijedna književna vrsta koja ne bi mogla preuzeti alegorijske diskurzivne strategije, kao što nema niti književnoga djela ili bilo kojega teksta koji ne bi mogao biti čitan kao alegorija (Pšihistal, 2014: 114). Književna djela koja se mogu definirati kao alegorije u žanrovskom smislu dvostrukost alegorije kao tropa ostvaruju kroz dijalektički odnos između inicijalnoga teksta ili prototeksta i novoga teksta (Quilligan, prema Pšihistal, 2014: 112). Prototekst međutim ne mora biti samo tekst u užem smislu, nego ga mogu činiti i događaji, kako je kod kršćanske alegorije. Prototekst može imati kanonski status, kakav je npr. Biblija, pri čemu novi tekst potvrđuje i prisvajajući obnavlja njegov smisao (Pšihistal, 2014: 112). Premda je taj princip ostvaren u djelu „Jadnici“, ovaj se rad ne bavi niti alegorijom kao vrstom niti kao tropom/figurom, jer pozornost nije usmjerena prema postupku pisanja, već prema postupku čitanja – alegoriji kao tumačenju. Prvi je nastup alegorije kao prakse vezan upravo uz alegoriju kao tumačenje. Riječ kojom se označavao taj postupak bila je *hiponoia* (slutnja, podmisao), a njezina je etimologija upućivala na postojanje drugoga smisla (redovito filozofskog ili religioznog) ispod doslovnoga smisla, ispod onoga što je rečeno. U alegorijskom kontekstu prvotni tragovi hermeneutičkih nastojanja bili su vezani upravo za snagu tumačenja, za sposobnost razumijevanja, za interpretaciju tekstova koji nisu bili alegorijski intendirani, koji, dakle, nisu bili svjesno strukturirani kao alegorije (Zlatar, 1995: 269). Ta se hermeneutička metoda alegoričkoga tumačenja tekstova naziva alegoreza (Zlatar, 1995: 256). U slučaju iščitavanja Hugoova romana kao interpretativna strategija korištena je biblijska alegoreza, zbog očitog i manje očitog supostojanja doslovnog i duhovnog smisla.

Rad se bavi interpretacijom likova u odnosu na alegoriju milosrđa, pravde i uskrsnuća, ali i u odnosu na alegoriju putovanja, koju je potrebno pobliže objasniti. Alegorija putovanja podrazumijeva stvarno, iskustveno putovanje koje uključuje neke alegorijske elemente (Pšihistal, 2015: 118). Putovanje je, u skladu s tom definicijom, otvoreno alegoriji, koja nameće ontološku svezu s novim svijetom drugih značenja u pozadini doslovnih smislova (Grmača, 2015: 113). Jedna od glavnih tematskih linija romana proces je Valjeanova obraćenja, duhovnoga putovanja. Paralelno se odvija njegovo stvarno putovanje, bijeg s jednoga mjesta na drugo, te unutarnje putovanje duše. To je unutarnje putovanje uvjetovano iskustvenim putovanjem Jeana Valjeana, no u prvi plan dolazi ono onostrano i transcendentno, dok se ovozemaljski život, zadržavajući svoju ozbiljnost i konkretnost, ipak povlači u drugi plan. Jednako tako, moguće je uočiti kako je i iskustveno putovanje Jeana Valjeana uvjetovano upravo unutarnjim putovanjem, jer su njegovi

postupci, nakon susreta s biskupom Bienvenuom bili vođeni „vertikalnom poslušnošću“ (Grmača, 2012: 124) Bogu i obećanju koje je dao biskupu. U nastavku rada, iščitavat će se ostvarenje alegorije milosrđa u likovima biskupa Bienvenua i Maloga Gervaisa, potom ostvarenje alegorije pravde u likovima zakonskoga službenika Javerta i sestre Simplicije, te samo ostvarenje alegorije putovanja duše u glavnomu liku Jeanu Valjeanu.

3. Alegorijsko čitanje romana „Jadnici“

3.1. Alegorija milosrđa

Teme Božje pravde i Božjega milosrđa središnje su teme Staroga i Novoga zavjeta, pri čemu ih biblijski pisci smještaju u kontekst Božje samoobjave: to znači da u starozavjetnoj i novozavjetnoj literaturi Bog sâm za sebe kaže da je pravedan i milosrdan (Jeličić, 2011: 244). Toma Akvinski (prema Raguž, 2016: 79) oslanja se na Augustinovu definiciju milosrđa: „Jer što li je drugo milosrđe ako ne nekakvo suosjećanje tuđe bijede u našem srcu, koje nas nagoni da pomognemo onoliko koliko možemo?“ Milosrđe se poima u kontekstu čovjekove bijede, jer je bijeda suprotna čovjekovoj sreći (Raguž 2016: 79). Antička se filozofija već vrlo rano bavila temom suosjećanja; Platon je u mnogočemu prethodio kasnijoj kritici (Kasper, 2015: 36). On je ganutost suosjećanjem držao oprječnim ponašanju koje je određeno razumom i pravednošću, zato što, primjerice, suosjećanje s nekim optuženikom može sudca odvratiti od pravedne presude (Kasper, 2015: 36). Nasuprot tomu, Aristotel je došao do pozitivnoga viđenja suosjećanja, zaključivši da nas iskustvo nedužne patnje drugih pogađa zato što je takvo zlo moglo snaći i nas same, te se mi u suosjećanju na neki način poistovjećujemo s njima (Kasper, 2015: 36). Raguž (2016: 56) s tim u skladu naglašava kako milosrđe ljude čini ljudskijima, jer pomoću njega ne ostavljaju jedni druge u bijedi, nose bijedu jedni drugih u srcu, kako i sama latinska riječ to naznačuje, *miser-cordia*. Sam je Bog, pak, milosrdan ukoliko ide u susret čovjeku, ne ostavlja ga na cjedilu, ne pripisuje mu samo ono što mu pripada, kao što ljudi to često čine: *ako si zao, zaslužio si i živjeti u zlu* (Raguž, 2016: 75). Tako Božje milosrđe razotkriva ono što bi pravednost u svojoj srži morala biti: htjeti drugomu dobro i kada je grješan i slab; pomoći drugomu da se u njemu događa dobro (Raguž, 2016: 75). U romanu „Jadnici“ Victora Hugoa nositelji su alegorijskoga značenja sami likovi, te je proces alegorijskoga čitanja i usmjeren na njih. U glavnomu liku Jeanu Valjeanu, bivšem zatvoreniku, prati se razvoj pitanja milosrđa kojim je djelo obilježeno. Njegov put obraćenja započinje likom biskupa Bienvenua koji je

posrednik milosrđa – predstavnik Isusa Krista na zemlji. Victor Hugo posvetio je opisivanju biskupova života i njegove osobe mnogo stranica, mnogo više nego za glavnoga lika Jeana Valjeana, kako bi lik biskupa uvjerljivo ostavio trag na Valjeanovu srcu i daljnjemu djelovanju. Štoviše, on ne samo da je ostavio trag, već je i odredio svaku sljedeću Valjeanovu odluku i to tako što je u njegovu životu preuzeo ulogu savjesti, pa čak i unutarnjega apsoluta protiv kojega nije imao snagu djelovati. Jean Valjean prije toga susreta nije poznao Isusa Krista, no upoznao ga je upravo posredstvom biskupa Bienvenua, koji je alegorija milosrđa samog. No, biskup nije jedini lik pomoću kojega je milosrđe pronašlo put do ogorčena srca Jeana Valjeana. Mali Gervais, desetogodišnji litalica, dovršio je ono što je Bienvenu započeo, no ne znajući da je neugodni susret s Jeanom Valjeanom djelo providnosti, koja je vodila Jeana Valjeana od tih trenutaka pa sve do kraja života. U nastavku će se analizirati likovi biskupa Bienvenua i Maloga Gervaisa, te njihovo ostvarenje alegorije milosrđa.

3.1.1. Biskup Bienvenu

Roman „Jadnici“ započinje detaljnim prikazivanjem života i osobe biskupa u Digneu, u Francuskoj, Charlesa-Francoisa-Bienvenua Myriela, koga su mještani, u skladu s njegovom pojavom, zvali imenom Preuzvišeni Bienvenu¹. Lik je toga biskupa ključan u djelu, i to stoga što je njegov susret s glavnim likom romana, zatvorenikom Jean Valjeanom, u potpunosti odredio smjer Valjeanova života i djelovanja, te samim time odredio smjer života mnogih drugih likova. Nakon što je odradio devetnaestogodišnju kaznu, koja mu je određena zbog krađe štruce kruha i višestrukih pokušaja bježanja s galije, Jean Valjean na putu do svoga rodnoga grada dolazi u Digne, no nitko ga ne želi primiti, nakon što im pokaže žute isprave koje služe kao upozorenje ljudima da se pred njima nalazi bivši zatvorenik. Po preporuci jedne gospođe, Jean Valjean odlazi na vrata biskupu, ne znajući da je isti biskup, te ga ovaj prima kao sebi ravna. I prije toga susreta biskup je živio životom pravednika, što se naslućuje i iz samoga naslova prve knjige² koji glasi – „Pravednik“. Pravedan čovjek jest onaj koji živi u skladu sa zahtjevima Boga Saveza, a to znači da se oslanja na Gospodinova obećanja i obdržava pravdu prema bližnjemu (Alfaro, 1975: 113). Još jedno od mogućih biblijskih tumačenja pravednosti jest da ono označava novu i

¹ Dobrodošli. – Prev.

² Prvi od dva sveska romana podijeljen je u osam knjiga.

radikalnu vjernost Božjoj volji (usp. komentar na Mt 3,15). Nova i radikalna vjernost Božjoj volji u potpunosti odgovara liku biskupa Bienvenua, koji je tijekom svoje službe u Digneu uistinu predstavljao prisutnost Isusa Krista. Iako su njegovim rukama prolazile znatne svote novca, ništa nije moglo utjecati na to da promijeni siromašni način svoga života. Umjesto sebi, sve je novce dijelio potrebitima, odrekao se svoga raskošna stana i zamijenio ga znatno manjim prostorom, koji je imao funkciju bolnice, kako bi se bolesnici mogli dostojanstveno liječiti. Potom, obilazio je i bogataše i siromahe, uzimajući milostinju od prvih kako bi dao drugima. Svaka je njegova riječ, svako njegovo djelo bilo ukorijenjeno u nauku Isusa Krista, iz čega proizlazi da je bio milosrdan u razumijevanju ljudske grešnosti:

„Biti svetac, izuzetak je; biti pravednik, to je pravilo. Bludite, pokleknite, griješite, ali budite pravednici. Što je moguće manje griješiti, to je zakon čovjekov. Biti potpuno bezgrešan, san je anđelov (Hugo, sv. I, 1969: 23).“

A u samomu je činu grijeha tražio dublje uzroke ne izolirajući čin iz konteksta, te je u svomu djelovanju bio socijalno usmjeren:

„One koji ne znaju, poučite što je moguće bolje. Društvo je krivo što ne daje besplatnu nastavu; ono je odgovorno za noć koju širi. Ova je duša puna mraka, a u mraku se čini grijeh. Nije krivac onaj koji čini grijeh, nego onaj koji održava mrak (Hugo, sv. I, 1969: 24).“

Ipak, unatoč tomu što nije pravio razlike među ljudima, da se nije dogodio susret s drugim bivšim zatvorenikom, moguće je pretpostaviti kako se u životu Jeana Valjeana ništa ne bi promijenilo, jer biskup Bienvenu nije podnosio konventovce³, premda se time nije ponosio. Taj je detalj njegove osobnosti jedini koji u biskupovoj nepomućenoj dobroti, odaje kako je biskup ipak čovjek čija je narav sklona grijehu. Jednom je prilikom do njega dospjela vijest kako je jedan konventovac na samrti, pa ga je otišao posjetiti. U razgovoru s njim biskup je izgovorio sljedeće riječi:

„Sudac govori u ime pravde; svećenik govori u ime sažaljenja, koje je uzvišenija pravda (Hugo, sv. I, 1969: 51).“

³Konvent (21. IX. 1792 – 31. V. 1793) je bilo prvo predstavništvo birano od širih narodnih slojeva u Francuskoj, u kojemu su većinu imali žirondinci. Prva odluka Konventa bilo je proglašenje Republike 22. IX. 1792., te izglasaavanje smrtne osude Luju XVI. Izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20397>

Biskup se tako još jednom uvjerio kako milosrđe ne dokida pravednost, nego je ispunja i nadilazi (Kasper, 2015: 224). Taj ga je susret s konventovcem, za koga je smatrao da se nalazi izvan zakona milosrđa, na važan način promijenio, ponizio i pripremio na susret s Jeanom Valjeanom, jer da se taj susret nije dogodio, biskup, moguće je, ne bi imao snagu smilovati mu se na način na koji jest. Čim je bio pušten pred biskupa, Jean Valjean po prvi se put izravno, jer je do tada nastojao sakriti svoj identitet, predstavio:

„Čujte. Zovem se Jean Valjean. Ja sam robijaš. Proveo sam devetnaest godina na robiji. Pušten sam ima četiri dana i idem u Pontarlier, mjesto kamo spadam. (...) Kako kod jednoga, tako kod drugoga. Nitko me nije htio da primi. Išao sam do tamnice, vratar mi nije otvorio. Ušao sam u kućerak jednoga psa. Taj pas me je ujeo i istjerao, kao da je bio čovjek. Kao da je znao tko sam. (...) Imam novaca. Vrlo sam umoran, dvanaest milja pješaćenja, gladan sam. Dopuštate da ostanem? (Hugo, sv. I, 1969: 86).“

Ta istina koju je izrekao svojevrstni je početak sakramenta ispovijedi, koji će se nastaviti nešto kasnije. Nakon što ga je biskup primio i posvjedočio neizmjernom čuđenju i sreći Valjeanovoj, rekao mu je:

„Niste mi morali reći tko ste. Ovo nije moja kuća, to je kuća Isusa Krista. Ova vrata ne pitaju onoga koji ulazi ima li ime, nego da li ima neku tugu. Vi patite; gladni ste i žedni; dobro nam došli (Hugo, sv. I, 1969: 89).“

Kardinal Schönborn (2010) navodi kako je osoba kojoj Bog udjeljuje svoje milosrđe mišljena kao nezamjenjiva osoba, i kao takva je oslovljena i ljubljena. Onoga komu se daruje, milosrđe ne pretvara u objekt, nego daruje osobu u njezinu središtu, u njezinu dostojanstvu (Schönborn, 2010: 47). U Isusu se Bog ne okreće čovječanstvu kao apstraktnoj veličini, nego svakom pojedinom čovjeku (Schönborn, 2010: 47). Susretom s biskupom Bienvenuom Jean Valjean „pogođen je i izazvan u dubini samoga sebe (Schönborn, 2010: 47)“. Nepravedna osuda, muke koje je podnosio godinama i besmisao koji je živio od njega su stvorili ogorčena čovjeka puna mržnje prema društvu, pa Jean Valjean nije imao niti kognitivne niti emocionalne vještine kojima bi shvatio i prihvatio biskupovo milosrđe u potpunosti. Iako je osjećao trenutnu sigurnost, svejedno je strahovao od budućnosti koja mu se činila surovom i jednako nepravednom. Drugim riječima, oslanjao se na vlastito dotadašnje iskustvo. Slijedom toga, lakše je razumjeti njegovu odluku da ukrade jedine vrijedne stvari koje je biskup posjedovao – srebrni pribor za jelo. Pri šuljanju iz biskupova stana, susreo se s prizorom koji mu se urezao u srce i probudio čežnju koja

je u velikoj mjeri odredila moralnost njegovih budućih odluka. Prema izlazu, Jean Valjean morao je proći kroz biskupovu sobu, gdje ga je zatekao prizor usnula biskupa:

„Nikada ničega sličnog nije vidio. (...) Moralni svijet nema većega prizora od ovoga: pomućena i nemirna savjest koja je dospjela do ruba prijestupa i koja promatra san pravednika. Taj san, u ovoj usamljenosti, i pokraj takvoga susjeda kakav je on bio, imao je nečega uzvišenog što je on nejasno ali neodoljivo osjećao. (...) Pogled mu se nije skidao sa starca. Jedina stvar koja se jasno čitala na njegovu držanju i u njegovu izgledu bila je čudna neodlučnost. Kao da je oklijevao između dva ponora, onoga u koji se propada i onoga koji vas spašava. (...) Na odbljesku mjeseca nejasno se naziralo iznad kamina raspelo koje kao da je obojici širilo svoje ruke, s blagoslovom za jednoga i oprostjenjem za drugoga (Hugo, sv. I, 1969: 116).“

Na posljertku se uspio otrgnuti prizoru, te je pobjegao preskočivši zid. Sutradan ujutro, kad je otkrivena krađa, biskup Bienvenu reagirao je na nju ovako:

„Prije svega, da li je taj srebrni pribor bio naš? (...) Gospođo Magloire, ja sam nepravедno i već dugo vremena držao taj pribor. On nije bio naš, nego sirotinjski. Šta je bio taj čovjek? Siromah, očevidno (Hugo, sv. I, 1969: 118).“

Policija je ipak uhvatila Jeana Valjeana s ukradenim priborom, te ga dovela pred biskupa, rekavši mu kako je kradljivac izjavio da mu je sam biskup poklonio taj pribor. Biskup je rekao kako je to istina, te dodaje da je Jean Valjean zaboravio još dva srebrna svijećnjaka. Jean Valjean potpuno je izbezumljen. Ta dva srebrna svijećnjaka predstavljaju svojevrsni „spasonosni višak (Raguž, 2016: 74).“ Krist je objavio Boga koji nije samo pravedan, nego i milosrdan, pri čemu Božje milosrđe nije u suprotnosti s njegovom pravednošću, već donosi višak, spasonosni višak koji se sastoji u Božjoj dobroti (Raguž, 2016: 74). To znači da Bog u svojem milosrđu ne daje zlima zlo, nego na zlo odgovara dobrim (Raguž, 2016: 74). Biskup je na Valjeanovo zlo odgovorio dobrim, na njegovu krađu odgovorio je milosrđem, spasonosnim viškom koji je toga trenutka obilježio ostatak Valjeanova života. Uz to, funkcija je svijećnjaka držanje svijeća koje daju svjetlost. Život je oblikovao Jeana Valjeana kao osobu koja nije znala voljeti, te mu je uslijed toga srce otvrdnulo, a otvrdnuće srca suprotnost je milosrđu. Schönborn (2010) navodi kako Novi zavjet to na grčkomu naziva πώρωσις⁴ srca. Otvrdnuće srca otpad je od Boga i

⁴ Porosis.

neosjetljivost spram bližnjega, a time istodobno i tragičan gubitak vlastite čovječnosti (Schönborn, 2010: 62). Činom poklanjanja svijećnjaka, biskup je proslijedio svjetlo Jeanu Valjeanu, odnosno dao je besplatno što je besplatno primio (usp. Mt 10,8b) rekavši mu sljedeće:

„Ne zaboravite, ne zaboravite nikad što ste mi obećali: da ćete se ovim novcem poslužiti da postanete pošten čovjek. – Jean Valjean, koji se nikako nije sjećao da mu je što obećao, bio je zapanjen. Biskup je udario glasom na ove riječi kad ih je izgovarao. Nastavio je svečano: – Jeane Valjeane, brate moj, vi ne pripadate više zlu, nego dobru. Ja otkupljujem vašu dušu. Izbavljam je od crnih misli i od propasti, i predajem je Bogu (Hugo, sv. I, 1969: 120).“

Te su riječi predstavljale Jeanovu Valjeanovu prvu ispovijed. Raguž (2016) objašnjava što se događa u sakramentu ispovijedi. Grijeh je u tomu trenutku iznesen iz tamnoga kutka nutrine na svjetlo jave, pri čemu se čovjek u cijelosti stavlja pod svjetlo istine te istina upravo tako može početi djelovati u njemu (Raguž, 2016: 32). Pred svećenikom, prekida s vlastitim licemjerjem, pred njim se pokazuje, očituje kakav jest, a to znači grješnik s konkretnim grijesima i konkretnom poviješću grijeha (Raguž, 2016: 32). To je bio trenutak u kojemu se u Jeanu Vajeanu stala lomiti „logika grijeha (Raguž, 2016: 32)“. Na taj način, biskup se potvrdio kao posrednik milosrđa, što svećenik po svojoj funkciji i jest. Svojim je ponašanjem iskazao poštovanje prema intrinzičnomu dostojanstvu čovjeka, a ne konventovca, Jeana Valjeana. Papa Ivan Pavao II. (prema Schönborn, 2010) ističe kako milosrđe ne znači oduzimati dostojanstvo drugomu, nego ga gledati u njegovu dostojanstvu i time ga uzdizati. Tako postaje moguće i priznati zakazanje, krivnju, te ista ne mora biti potiskivana (Schönborn, 2010: 22). Otac omogućuje ono pouzdanje s kojim je čovjek u stanju prihvatiti istinu o sebi, i istinu o svomu zakazanju, te početi iznova (Schönborn, 2010: 22). Upravo je zato Božje milosrđe Božja moć koja održava, štiti, promiče, iznova stvara i izgrađuje život, te lomi logiku ljudske pravednosti koja je usmjerena na kažnjavanje i smrt grješnika (Kasper, 2015: 77). Susretom s biskupom Bienvenuom, Jean Valjean susreo se sa samim milosrđem koje ga je dubinski zahvatilo i izazvalo ga na odbacivanje dotadašnje mržnje prema društvu koje ga je nepravедno osuđivalo cijeli život. Ipak, bilo bi psihološki nemoguće da se potpuna promjena u njegovu srcu dogodila samo tim susretom.

3.1.2. Mali Gervais

Nakon što je otišao iz biskupova stana, iz grada je otišao kao da bježi.

„Obuzet je bio mnogim novim osjećajima. Osjećao je neku srdžbu; nije znao protiv koga. Ni sam ne bi mogao reći da li je bio ganut ili ponižen. Na mahove bi ga obuzela čudna raznježenost koju je suzbijao i protiv koje je isticao okorjelost svojih posljednjih dvadeset godina. (...) On je zabrinuto gledao kako se u njemu poremetio onaj užasni mir koji mu je bila donijela nepravda njegove nesreće (Hugo, sv. I, 1969: 120).“

Jean Valjean primio je odrješenje od grijeha, no za to je bio posve nespreman. Sam se biskup pobrinuo da naglasi koliko je potrebno da se Jean Valjean odvaži na put vlastita obraćenja. I Raguž (2016) ističe kako primiti odrješenje grijeha od Boga zahtijeva odgovor samoga čovjeka, odnosno zahtijeva spremnost da se pokorom primi i konkretno ostvari Božje odrješenje grijeha. „Nema novoga života bez pokore, bez našega odgovora na Božje odrješenje, a to je spremnost da se konkretnim odlukama, djelima, potvrđuje, živi i ostvaruje Božje odrješenje (Raguž, 2016: 39).“ Jean Valjean bio je u stanju takva unutarnjega previranja kad je susreo „jednoga maloga Savojsca od desetak godina koji je pjevao, s tamburom obješenom sa strane i sa sandukom sa sviscem na leđima (Hugo, sv. I, 1969: 121).“ Taj se dječak igrao novcima, pri čemu mu se novčić od četrdeset soua otkotrljao, na što ga je Jean Valjean pritisnuo nogom. Dječak je zatražio svoj novac natrag, a Jean Valjean ga je upitao za ime. Dječak je odgovorio da se zove Mali Gervais, nakon čega ga je Jean Valjean potjerao, iako ovaj nikako nije htio otići bez svoga novčića. Naposljetku ga je ipak uspio otjerati, ne skidajući stopalo s novčića. Ostao je tako stajati sve dok nije pao mrak, te se trgnuo iz groznice tek kad je osjetio večernju hladnoću. Koraknuo je i sagnuo se kako bi sa zemlje pokupio svoju toljagu. Toga je trenutka spazio novac. Imao je osjećaj kao da ga je stresao električni potres, te je pomahnitalo stao dozivati Maloga Gervaisa i trčati u onomu smjeru kuda je otišao Savojsac. Putem je vikao kako je kradljivac te da ga treba uhititi, no nakon nekoga je vremena potresenost izgubila na snazi:

„Promrmljao je još: – Mali Gervais! – ali slabim i gotovo nerazgovjetnim glasom. To mu je bio posljednji napor; noge mu naglo poklečuše kao da ga je neka nevidljiva sila iznenada pritisla teretom njegove loše savjesti; spustio se iscrpljen na jedan veliki kamen, hvatajući se za kosu a s licem u krilu, i uzviknuo je: – Ja sam bijednik! – Srce mu se tada raskrvari i on zaplače. To je bilo prvi put da je zaplakao u ovih devetnaest godina. (...) Nakon izlaska iz

one nakazne i crne kuće što se zove tamnica, biskup mu je pozlijedio dušu kao što bi mu suviše jaka svjetlost pozlijedila oči kad bi izašao iz mraka (Hugo, sv. I, 1969: 125).“

U tomu previranju, Jean Valjean razmišljao je o tomu zašto je nakon biskupova oprostjenja ponovo počinio kazneno djelo. Nije znao, ali se pitao nije li to bilo posljednje djelovanje i kao neki krajnji napor zlih misli što ih je donio s galije, životinjski nagon koji je na trenutak iznova prevladao. Taj je recidiv važan jer naglašava *proces* Valjeanova obraćenja koje je glavna tematska linija romana. Proces je pokrenuo biskup, a Mali Gervais ga je nadopunio. Tako nema Jean Valjeanova obraćenja bez ijednog od navedena dva lika. Sveti Pavao u Poslanici Efežanima (2,4) piše: Bog, bogat milosrđem, oživio nas je zajedno s Kristom.; te u Poslanici Galaćanima (2,20a): Živim, ali ne više ja, nego živi u meni Krist. Baumert (prema Schönborn, 2010: 97) u tomu svjetlu dodaje kako se Božje milosrđe u bitnomu pokazuje u tomu što nam daruje novi život. Jean Valjean u sebi je počeo osjećati klice toga novog života koji je počinjao.

„Dok je plakao, u mozgu mu se sve više razdanjivalo, od svjetlosti neobične, svjetlosti divne i strašne u isto vrijeme. (...) Pogledao je svoj život, i on mu se učinio užasan; svoju dušu, i ona mu se učinila grozna. Međutim, neka se blaga svjetlost prelila preko toga života i preko te duše. Izgledalo mu je kao da vidi sotonu u svjetlosti raja. (...) Kuda je otišao? Nikad se to nije saznalo. Izgleda samo kao dokazano da je, te iste noći, kočijaš, koji je u to doba dovezio poštu iz Grenoblea i stizao u Digne oko tri sata ujutro, vidio, kad je prolazio ulicom biskupije, jednoga čovjeka koji se namjestio za molitvu, gdje kleči na taracu, u mraku, pred vratima preuzvišenoga Bienvenua (Hugo, sv. I, 1969: 128).“

U odnosu na biblijsku alegoriju lik je Maloga Gervaisa posebno značajan, ako se promotri etimologija imena i značenje koje ta etimologija ima u kršćanstvu. Ime Gervais nastalo je od starogermanske osnove *ger* koja znači *koplje*⁵. Prema evanđeoskoj riječi (usp. Iv 19,34), kako bi se uvjerali da je Isus uistinu izdahnuo, jedan je od vojnika kopljem probio Isusov bok, pri čemu su iz boka potekle krv i voda, simbol čudesna otajstva cijele Crkve (Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, 2003).

„Nemamo mnogo dodati onome što čitalac već zna da se dogodilo Jeanu Valjeanu poslije događaja s Malim Gervaisom. Od toga časa, vidjeli smo, on je bio drugi čovjek. Postao je

⁵ Izvor: <http://www.behindthename.com/name/gervasius>

ono što je biskup htio učiniti od njega. Bila je to više nego promjena, bio je to preobražaj (Hugo, sv. I, 1969: 239).“

Sveti Augustin (prema Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, 2003: 139) o tomu je pisao ovako: „Ulaz je pristupačan: Krist je vrata. I za tebe se otvorio kada je njegov bok otvorilo koplje. Sjeti se što je iz njega izašlo. Izaberi dakle gdje ti možeš ući. Iz boka Gospodina koji je visio i umirao na križu provrela je krv i voda kada je bio proboden kopljem. U vodi je tvoje pročišćenje, u krvi tvoje otkupljenje.“ U tradiciji se Katoličke Crkve smislom toga događaja razvila pobožnost prema Srcu Isusovu, a upravo je taj smisao – obraćenje, ljubav, zahvalnost, apostolsku zauzetost, Jean Valjean utvrđivao ostatak svoga života – Mali Gervais bio je koplje koje je u potpunosti probolo Valjeanovo tvrdokorno srce i osposobilo ga za primanje i prosljeđivanje Božjega milosrđa.

3.2. Alegorija pravde

Uz analiziranu alegoriju milosrđa usko je vezana i alegorija pravde, jer milosrđe kao takvo ne postoji bez pravde. Drugim riječima, pravda je prvi zahtjev ljubavi (Alfaro, 1975: 123). Različiti Božji atributi, pa tako i pravednost i milosrđe, ne mogu biti u suprotnosti jedan s drugima, jer bi Bog u sebi bio proturječan i podijeljen (Raguž, 2016: 74). Toma Akvinski definira pravednost kao stav snagom kojega netko čvrste i stalne volje priznaje svakomu njegovo pravo (Raguž, 2016: 74). Iz toga slijedi da je Bog pravedan ukoliko svakom daje ono što mu pripada – dobrima dobro, a zlima zlo (Raguž, 2016: 74). Na taj je isti način pravdu doživljavao lik Javerta koji u djelu preuzima ulogu alegorije beskompromisne pravde. Tako shvaćena pravda ipak je vođena plemenitim nakanama uspostave mira, no mir koji se ne gradi na stvarnomu poštovanju čovjeka nije pravi mir (Pavao VI, 1972: 2). Mir je povezan s najvišim dobrom čovjeka, te se ono nikada potpuno ne postiže (Pavao VI, 1972: 1). Zato je on središnja i pokretačka ideja najvećega dinamizma u kojem dolazi do proizvoljnih određivanja pojma pravednosti. Dvostruko shvaćanje pravde ono je što uistinu dijeli svijet i ugrožava opći mir, a ta se shvaćanja suprotstavljaju jedno drugom, u pogledu vlasništva, prava siromašnih i prava radnika (Gauthier, 1967: 8). Jedna od problematskih niti romana „Jadnici“ je i pitanje odgovornosti – kada započinje kriminalno djelo? Ako društvo ne osigurava prava siromašnima, te ako oni nemaju dostojanstvene uvjete života, je li pravedno osuditi ih zbog ne biranja načina pomoću kojih nastoje preživjeti? Počinje li pravda uistinu u trenutku čina kaznenoga djela ili je ona trebala početi mnogo ranije, u otklanjanju

uzroka bijede koji pojedince dovode u sukob sa zakonom? Jean Valjean iz očajja je ukrao štrucu kruha kako bi prehranio djecu svoje sestre, za što je bio osuđen na pet godina tlake na galiji. Nakon što je pušten iz zatvora, Javert ga je nakon toga neumorno progonio ne dopuštajući mu ni najmanju pogrešku. Roman „Jadnici“ obilježen je tim pitanjem pravde koje se razvija upravo u liku Javerta, čije je djelovanje bilo usmjereno opsjednutošću hvatanja odbjegloga konventovca, Jeana Valjeana. On svojom dehumaniziranom pravednošću dosljedno ostaje alegorija objektivne pravde, alegorija suda koji svima uzvraća po zaslugama i tako uspostavlja red. Biblijsko je poimanje pravednosti povezano s likom Javerta njegovom podložnošću crkvenoj vlasti, koju je smatrao vrhovnom upravo stoga što ju je smatrao sebi ravnom čuvaricom pravde i istine. Iako se, iz navedenih razloga, smatrao religioznim, on to ipak nije, kao što nije ni apsolutni održavatelj pravde u društvu. Dokaz tomu lik je sestre Simplicije koja je opisana kao oličenje istinoljubivosti koje je svaku laž odbacivalo kao đavlovo djelo. No ona je u isto vrijeme bila uronjena u Božje milosrđe, koje je ponekad od nje tražilo da se odrekne svoje navezanosti na ogoljenu istinu – nekoliko je puta pristala slagati radi dobra bližnjega, pri čemu je jednom laži remetila rad zakona. Tim lažima sestra nije poništila zahtjeve pravde, nego se, naprotiv, radikalno zauzela za pravdu shvaćenu na ispravan, milosrdan način. U nastavku se detaljno analiziraju spomenuta dva lika u odnosu na njihovo ostvarenje alegorije pravde.

3.2.1. Javert

Lik policijskoga komesara Javerta antipod je liku biskupa Bienvenua u odnosu na stav i osjećaje koje imaju prema konventovcu Jeanu Valjeanu. Za razliku od biskupa, Javert je naizgled beskompromisno vjeran pravdi koju definiraju državni zakoni i propisi, pri čemu nema prostora ni najmanjoj samilosti, a kamoli oprost. Istaknuto je kako je Javert upravo naizgled beskompromisno vjeran pravdi, zbog toga što on to ipak nije, jer je njegovo djelovanje određeno predrasudom kako uglednici ne čine kaznena djela. To se vidi u događaju gdje se prostitutka Fantina sukobila s jednim uglednim građaninom, nakon što ju je ovaj verbalno izvrijeđao. Javert je djelovao napisavši Fantini kaznu od šest mjeseci zatvora:

„Jedna prostitutka napala je jednoga građanina. On je to vidio, on, Javert. Pisao je u tišini. (...) Po toj riječi, *ni bog otac ne bi ti mogao više pomoći*, ona je shvatila da je osuda izrečena. Sasvim se skutrla na svome mjestu šapćući: – Milost! – Javert okrene leđa (Hugo, sv. I, 1969: 209).“

Ipak, unatoč tomu što je gospodin Madeleine⁶ u to vrijeme bio predsjednik općine u Montreuilu-sur-Meru, Javert, koji je ondje postavljen za inspektora, bio je vođen instinktom kako gospodin Madeleine nije bio onaj za kojeg se predstavljao, te ga je to navelo da se *usudi* posumnjati u uglednika. Naime, Javert je cijeli svoj život, otkako je Jean Valjean, odnosno *broj 24601*, imenom pod kojim ga je poznao, pušten na slobodu i otkako je počinio kazneno djelo u povratu (krađa novčića Maloga Gervaisa), posvetio tomu da pronade odbjegloga kriminalca. Nekoliko je situacija dodatno pojačalo njegovu sumnju, pa ga je napokon prijavio vlastima. Kao odgovor dobio je da je kriminalac Jean Valjean već uhvaćen, te da će mu se uskoro suditi. Javert se osjećao nepodnošljivo posramljenim vlastitim postupkom, zbog čega je cijeli slučaj priznao gospodinu Madeleinu, jer je prema sebi, po pitanju pravde, bio jednako nemilostiv:

„– Gospodine predsjedniče, došao sam da vas zamolim da izvolite izraditi kod vlasti da me otpuste iz službe. – Gospodin Madeleine zine od čuda. Javert ga prekine: – Reći ćete da bih mogao dati ostavku, ali to nije dovoljno. Dati ostavku, to je časno. Pogriješio sam, moram biti kažnjen. Treba da me otjeraju (Hugo, sv. I, 1969: 223).“

Kako bi se razumio taj zakonski fanatizam, potrebno je analizirati sam lik Javerta, njegovo podrijetlo i stavove. Najprije je važno naglasiti kako je Javertovo podrijetlo otpočetak usmjeravalo njegov život prema marginama društva, te kako je upravo zbog toga postao policajac:

„Austrijski su seljaci uvjereni da vučica uvijek okoti i po jednoga psa, koga ubije, jer bi on, kad odraste, poklao i pojeo vučice koji su s njim okoćeni. Dajte čovječji lik tom psu koga je okotila vučica, i eto vam Javerta. Javerta je rodila u tamnici neka žena što je vraćala pomoću karata, a čiji je muž bio na teškoj robiji. Dok je rastao, pomišljao je da je izvan društva i gubio je nadu da će ikad u njega ući. Primijetio je da društvo neoprostivo odbija od sebe dvije klase ljudi, one koji ga napadaju i one koji ga čuvaju. Mogao je, dakle, birati samo između ove dvije klase ljudi; u isto vrijeme osjećao je da je u osnovi strog, uredan i častan, a da uz to goji neku neizrecivu mržnju prema onoj rasi čergara iz koje je sam potekao. Stupio je u policiju. Uspio je u njoj. U četrdesetoj godini bio je inspektor (Hugo, sv. I, 1969: 187).“

Unatoč tomu što je osjećao strahopoštovanje prema uglednicima, ipak je smatrao kako je u svomu djelovanju neporočan i time se ponosio:

⁶ Jean Valjeanov identitet nakon obraćenja.

„Imao je neku vrstu slijepe i duboke vjere u sve one što vrše neku dužnost u državi, od prvoga ministra pa do poljskoga čuvara. Gojio je prezir, mržnju i gađenje prema svima onima koji su jednom prešli zakonski prag i zagazili u zlo. Bio je apsolutan i nije dopuštao izuzetke. (...) Cio mu se život svodio na ove dvije riječi: bdjeti i čuvati. (...) Uhapsio bi svoga oca kad bi pobjegao iz tamnice i potkazao svoju majku kad bi se ogriješila o zakon. I to bi radio s onim unutrašnjim zadovoljstvom koje daje vrlina (Hugo, sv. I, 1969: 188).“

Kad je Javert dobio namještenje u Montreuilu-sur-Meru, Jean Valjean već je bio stekao imetak. Naime, Jean Valjean svojim je znanjem i vještinama pomogao tomu kraju da se razvije i izvuče iz teške neimaštine, te je tako stekao veliki ugled i svima bio poznat kao gospodin Madeleine. Kao što je već naglašeno, Javertovo je djelovanje bilo usmjereno opsjednutošću hvatanja odbjegloga konventovca, te se razvojem radnje sve dublje ulazi u dehumaniziranu pravdu čije lice postaje Javert. Stari su Rimljani govorili: *summum ius, summa iniuria* – pravo posve i strogo provedeno postaje nepravda (Schönborn, 2010: 12). Strogoća i Javertovo izoliranje Jean Valjeanovih postupaka iz konteksta nedvosmisleno poprimaju oblik nepravde, s čime se sam Javert nikako ne bi složio. Nakon što je Fantina pljunula u lice gospodinu Madeleinu koji ju je branio od Javerta, Javert je inzistirao na tomu da se Fantini izrekne kazna i za taj čin. Gospodin Madeleine za to nije htio čuti.

„Javert odgovori: – Ova je bijednica uvrijedila gospodina predsjednika. – To je moja stvar, reče g. Madeleine. Uvreda koja mi je nanescena valjda je moja. Mogu raditi s njom što hoću. – Neka mi oprost gospodin predsjednik. Uvreda koja mu je nanescena nije njegova, njom se mora pozabaviti pravda (Hugo, sv. I, 1969: 214).“

Javertu i sama ideja iskazivanja milosti jednoj prostitutki koja je počinila kazneno djelo djeluje kao sablazan:

„Ali kad je vidio kako ovaj predsjednik mirno briše lice (u koje je Fantina netom pljunula) i kaže: *pustite ovu ženu na slobodu*, bilo mu je kao da je dobio neki napad, toliko je bio zapanjen; misao i riječ mu se zaustaviše; granicu mogućega zaprepaštenja bio je već prešao. Ostao je nijem (Hugo, sv. I, 1969: 211).“

Javert dosljedno ostaje alegorija objektivne pravde, alegorija suda koji svima uzvraća po zaslugama i tako uspostavlja red. Ipak, Schönborn (2010: 134) naglašava kako milosrđe mora biti veće od pravednosti, jer bez milosrđa pravednost postaje nepravda koja vodi sudu.

Dosljednost će se takva Javertova stava najbolje dokazati okolnostima njegove smrti, s kojom je Jean Valjean u potpunosti povezan. No, do toga je doveo dugi proces Valjeanova bježanja i Javertova sve strastvenijega traganja. Nedugo nakon što mu je Javert priznao kako ga je prijavio kao odbjegla konventovca, Jean Valjean odlučio je spasiti čovjeka s kojim su ga zamijenili i htjeli mu suditi za prijestupe koje je počinio Jean Valjean. Javert je od vlasti dobio naputak da uhiti gospodina Madeleina za kojega se ispostavilo da je uistinu Jean Valjean. Njihov je susret, nakon toga, izgledao ovako:

„U trenutku kad se Madeleinov pogled sreo sa Javertovim pogledom, Javert je, ne okrećući se, ne mičući se, ne približujući se, postao strašan. Nikakav ljudski osjećaj ne može biti tako užasan kao radost. To je bilo lice jednoga demona koji je došao po svoga grešnika. Od izvjesnosti da napokon drži u rukama Jeana Valjeana na licu mu se izrazilo sve što je bilo u njegovoj duši. (...) Neumoljivo čestito veselje kakvoga fanatika, i kad je okrutan, zadržava neko zračenje, mračno, ali dostojno uvažanja. I ne sluteći, Javert je, u svojoj strahovitoj sreći, bio za žaljenje, kao i svi neprosvijećeni koji trijumfiraju. Ništa nije bilo tako dirljivo i strašno kao ovo lice na kome se izražavalo ono što bi se moglo nazvati svim zlom dobrog (Hugo, sv. I, 1969: 312).“

Novi zavjet naglašava kako je zahtjev pravednosti pred čovjeka stavljen kao posljedica Božjega milosrđa – zato što je Bog čovjeku milostiv i milosrdan, čovjek mora biti pravedan (Jeličić, 2011: 256). Biblijski pojam pravednosti nadmašuje klasičnu Sokratovu definiciju, po kojoj je pravednost *dati svakomu što mu pripada*; biblijski pojam pravednosti, izrečen grčkom riječju δικαιοσύνη⁷, podrazumijeva harmonične odnose s Bogom, samim sobom, drugima, svijetom, cjelokupnim stvorenjem (Jeličić, 2011: 256). No, kako je biblijsko poimanje pravednosti povezano s likom Javerta? U prethodnomu citatu očita je neobuzdanost njegova nagona da pošto-poto uhiti Jeana Valjeana, u ime pravde, u ime istine. Važno je naglasiti kako je Javert crkvenu vlast, u skladu s istinom, smatrao vrhovnom, te se u tom duhu, smatrajući kako služi toj vlasti, smatrao religioznim:

„Javert spazi sestru i zasta bez riječi. Sjetit ćete se da je u osnovi Javertove prirode, njegov element, sredina u kojoj je mogao disati, bilo poštovanje svake vlasti. Bio je jednostavan i nije trpio ni prigovora ni ograničenja. Za njega je, razumije se, crkvena vlast bila nad svima, on je bio religiozan, površan i ispravan u ovom kao i u svemu drugom. U njegovim očima

⁷ Dikaiosyne.

svećenik je bio duh koji se nikad ne vara, koludrica je bila stvorenje koje nikad ne griješi. Bile su to za njega duše uzidane na ovom svijetu s jednim jedinim vratima koja su se otvarala da bi samo pustila istinu da izađe (Hugo, sv. I, 1969: 320).“

Može se uočiti kako se Javert poistovjećuje sa svećenikom i koludricom u poslanju zaštite istine, koje je on ovio plaštem vjere, no pripovjedač ipak ističe kako je njegova religioznost površna, on se njome koristio kako bi svojoj opsesiji dao čvršći smisao, kako bi opravdao ogorčenost i osvetu kojima je bio vođen. Bio je vođen i idejom ostvarenja pravde u društvu, i to po svetomu pismu *zakona i propisa*, no nije promišljao o djelotvornosti ostvarenja te pravde. Alfaro (1975: 118) navodi kako je Isusova poruka starozavjetne zahtjeve pravde donijela na razinu onoga što je u čovjeku najdublje, u samu srž ljubavi, dodajući da jedino iskrena ljubav prema bližnjemu može pružiti snagu za djelotvorno ostvarenje pravde u svijetu, koja je izvan logike krivnje i kazne. Javertova nesposobnost za ljubav (prema sebi i prema drugima) kao i njegova neumoljiva pravda mogu se povezati s činjenicom kako Javert nema osobno ime, odnosno ono nije izrečeno. U djelu on je poznat kao inspektor Javert ili, mnogo češće, jednostavno Javert. Već se u tom nedostatku imena nazire njegova ograđenost od samoga sebe i svijeta, i upravo ta ograđenost odbacuje mogućnost toga da pravdu dovede do srži ljubavi, odnosno da ju u biblijskomu smislu odjelotvori.

Jean Valjean bio je uhićen i ponovo poslan na galiju, gdje se dogodila nesreća, te se proširila vijest kako je poginuo, što se ipak nije dogodilo. Pronašavši način da pobjegne, Jean Valjean pošao je ispuniti obećanje koje je dao Fantini na smrtnoj postelji – da će otići po njezinu kći Cosettu. Njih su se troje, Jean Valjean, Cosetta i Javert smjestili u istomu gradu, Parizu, te bili mirni sve dok se jednoga dana nije dogodio ponovni susret bjeGUNCA i progonitelja:

„Tek dosta kasno, u ulici Pontoise, zahvaljujući živoj svjetlosti koja je izbijala iz jedne krčme, on je konačno prepoznao Jeana Valjeana. Na ovom svijetu ima dva bića koja mogu duboko uzdrhtati: majka kad pronade svoje dijete i tigar kad pronade svoj plijen. Javert je na ovaj način duboko zadrhtao (Hugo, sv. I, 1969: 499).“

Tu je započela nova potjera, koja se prekinula Valjeanovim i Cosettinim skrivanjem u samostanu, u kojemu su ostali nekoliko godina⁸. Drugi je svezak romana uvelike posvećen ostalim paralelnim radnjama, s kojima su mahom povezani i Javert i Jean Valjean, no jednako

⁸ Tim događajima završava prvi svezak romana.

kao i ranije u kontekstu potjere i skrivanja. Pred kraj romana njihova priča doživljava vrhunac. Saznavši kako je mladić u kojega je Cosetta zaljubljena u opasnosti na barikadama, Jean Valjean pridružuje se pokretu otpora kako bi zaštitio toga mladića, Mariusa Pontmercyja. Prije nego im se pridružio, pobunjenici su zarobili Javerta i držali ga kao taoca. Saznavši za to, Jean Valjean zatraži da ga osobno pogubi, te dobije odobrenje.

„Jean Valjean stavi pištolj pod pazuh, i pogleda Javerta ravno u oči kao da mi je htio reći: – Javerte, to sam ja. – Javert odgovori: – Osveti se. (...) Jean Valjean presiječe Javertu omču koju je imao na vratu, (...) i pošto se uspravi, reče mu: – Slobodni ste. – Javert nije bio čovjek koga je lako potresti. Ali, koliko god da je vladao sobom, nije se mogao obraniti od uzbuđenja. Bio je zablenu i ukočen (Hugo, sv. II, 1969: 667).“

Pustio je Javerta na slobodu, a da to nitko nije vidio. Prije nego je Javert otišao, Jean Valjean dao mu je svoju adresu i ime Fauchelevent pod kojim je živio otkako je izašao iz skrivanja u samostanu, kako bi ga ovaj mogao uhititi. Javert je, ne primjećujući počeo Jeana Valjeana oslovljavati s „vi“. Koji sat kasnije Jean Valjean bio je prisiljen kanalizacijom prenijeti onesviješteno Mariusovo tijelo, te se izašavši van našao pred Javertom ranije nego je očekivao. Jean Valjean mu je obećao da će moći s njim činiti što mu je volja, nakon što odvedu Mariusa njegovoj kući:

„Lice se Javertovo (na to) skupi kao uvijek kad bi tko za njega pomislio da je sklon popuštanju. Ipak on ne reče ne (Hugo, sv. II, 1969: 740).“

Nakon što su predali Mariusa djedu, Jean Valjean i Javert zaputili su se prema kući u kojoj je stanovao s Cosettom kako bi joj sve objasnio. Javert je ostao ispred, dok je Jean Valjean ušao u kuću opterećen teškim razmišljanjima. U jednomu je trenutku promolio glavu kroz prozor i vidio kako je Javert otišao. Radnja je sada usmjerena prema Javertovim unutarnjim previranjima, za čiju su analizu važni njegov stav o beskompromisnoj pravdi, kao i njegova nesposobnost za ljubav (milosrđe). Otišavši od Jeana Valjeana, Javert se zaustavio na uglu mosta iznad rijeke Seine. U njegovu se srcu događalo sljedeće:

„Javert je strahovito patio. Od prije nekoliko sati Javert je prestao biti jednostavan čovjek. (...) Položaj u kome je bio ne da se iskazati. Dugovati život jednom zločincu, primiti taj dug i vratiti ga, postaviti se, i protiv svoje volje, na ravnu nogu s jednim odbjeglih krivcem, i vratiti mu uslugu za uslugu. (...) Jedna ga je stvar zapanjila; kako da mu je Jean Valjean

oprostio, a jedna ga je stvar skamenila: kako da je on, Javert, oprostio Jeanu Valjeanu? (Hugo, sv. II, 1969: 752).“

Na mostu iznad Seine Javert je konačno bio prisiljen suočiti se s proturječnosti pravednosti pravde bez milosrđa, no bio je u toj mjeri potresen da tu proturječnost nije uočavao. Nije uočavao kako je pravednost bez milosrđa okrutnost, a milosrđe bez pravednosti majka nereda (Kasper, 2015: 224). Nije znao, a ni htio to dvoje povezati. Činjenica da je bio primoran nečim duboko u srcu da formalno, ne uhitivši ga, oprost Jeanu Valjeanu, ponižavala ga je pred samim sobom. Jean Valjean mu je oprostio, no Javert to samom sebi nije mogao. Nešto se slično dogodilo u Judinu srcu nakon što je izdao Isusa. Izdao je Isusa, kao što je ga je i Petar izdao, no svaki je na drukčiji način prihvatio Isusovo milosrđe i ljubav. Petar je prihvatio oprost, oprostio je samom sebi i obratio se – kao što je to učinio i Jean Valjean. Juda nije mogao prihvatiti milosrđe, nije preuzeo inicijativu na putu vlastita obraćenja, odbio je oprostiti samom sebi, te se odlučio na čin samoubojstva – kao što je to učinio i Javert.

„Ovoga novog starješinu, Boga, osjetio je iznenada, i bio je time zbunjen. Bio je smeten ovim neočekivanim prisutstvom; nije znao šta da radi s ovim starješinom, on koji je znao da je potčinjeni uvijek dužan pokoravati se, da se ne smije odreći poslušnosti, zapitkivati, i da pred starijim koji ga suviše zbunjuje mlađi ima samo jedan izlaz, da da ostavku. Ali kako se može dati ostavka Bogu? (...) Sve što je vjerovao iščezavalo je. Istine kojih se otesao neumoljivo su ga opadale. Trebalo je ubuduće biti drugi čovjek. Osjećao je čudne bolove savjesti koju su iznenada operirali od mreke. Vidio je sada ono što mu bijaše mrsko vidjeti. Osjećao je da je prezren, odvojen od svoga ranijeg života, razriješen, poništen. Vlast je bila mrtva u njemu. Nije imao više razloga da postoji (Hugo, sv. II, 1969: 757).“

U domeni pravde i vlasti Javert se nije spoticao, znao je plivati u vodama zakona i propisa, no nije bio spreman podnositi muku obraćenja, nije se htio odreći vlastite lažne slike savršenstva i prihvatiti drugu mogućnost. Baš kao i Juda prepustio se slabosti i rekao svoje „ne“ Bogu, koji je umro jednako da oslobodi čovjeka od grijeha nepravde, kao i da pozove tlačitelje na obraćenje od grijeha nepravde prema drugima (Alfaro, 1975: 120). Grješnikovo je obraćenje, pri tome, unutrašnji preobražaj kojim grešnik prelazi iz stanja neprijateljstva s Bogom u sinovski stav ljubavi i povjerenja, iz stanja egoizma i nepravde u ljubav prema bližnjemu (Alfaro, 1975: 120). Javerta su na dno Seine povukli upravo egoizam i nepravda, a to je, po stavu Javerta, bilo jedino pravedno.

3.2.2. Sestra Simplicija

Sestra Simplicija sporedan je lik koji gotovo da je uveden samo kako bi pružio uvid u milosrdnu pravednost, koja je Javertu bila posve strana. Simplicija se pojavljuje kao lik koji, uz sestru Perpetuu, njeguje Fantinu, prostitutku o kojoj je gospodin Madeleine preuzeo brigu, u bolnici.

„Bila je to osoba – ne usuđujemo se reći žena – blaga, stroga, dobro odgojena, hladna, i koja nikad nije slagala. Bila je tako blaga da je izgledala lomna, mada je uostalom bila od granita. (...) Zadržimo se na jednoj pojedinosti. Sestra se Simplicija izdvajala time što nikada nije slagala, nikada nije rekla, iz bilo kojeg interesa, čak i bez ikakve pobude, nešto što ne bi bilo istina, sveta istina; to je osobito isticalo njenu vrlinu (Hugo, sv. I, 1969: 232).“

Ranije je naglašeno kako je Javert beziznimno vjerovao kako je sve što svećenik ili koludrica izgovore istina, te kako ih je smatrao svojevrsnim čuvarima istine – kao što je takvim smatrao i sebe. Premda je sestra Simplicija doista bila oličenje istinoljubivosti koje je svaku laž odbacivalo kao đavlovo djelo, ona je ipak bila uronjena u Božje milosrđe, koje je ponekad od nje tražilo da se odrekne svoje navezanosti na ogoljenu istinu – radi opravdanoga razloga koji je bio u službi pomaganja bližnjemu. Jedan od trenutaka iskušenja za nju bilo je vrijeme kad je Fantina bila u bunilu te je tražila gospodina Madeleina, jer joj je obećao dovesti njezinu kći koju je ostavila Thenardierovima prije nekoliko godina. Sestra Simplicija morala je smiriti bolesnicu. Najprije joj je iskreno rekla da je gospodin Madeleine oputovao, na što je Fantina zaključila da je otišao po njezinu kći, što sestra Simplicija nije zanijekala, te je bila prisiljena slagati kako će se gospodin vratiti sutradan. Ta je laž posve umirila bolesnicu:

„Liječnik je bio iznenađen. Bilo joj je bolje. Pritisak je bio manji. Puls je bio u snazi. Neka vrsta naglo pridošloga života oživljavala je ovo jadno iscrpljeno biće (Hugo, sv. I, 1969: 277).“

Ta je laž bila bezazlena, jer se sestra nije razumjela u udaljenosti, te nije mogla procijeniti koliko će gospodinu Madeleinu trebati da stigne natrag. Sljedećom prilikom slagala je namjerno, u potpunoj slobodi i to predstavniku zakona – Javertu. Dok je Fantina bila u bolnici, Jean Valjean otišao je priznati svoj pravi identitet kako bi spasio čovjeka kojega su optužili da je Jean Valjean. Čim je Javert čuo kako je gospodin Madeleine priznao tko je, pošao je u bolnicu po njega, uhitio ga i predao u gradski zatvor. Jean Valjean je iste noći pobjegao iz zatvora, vratio se u svoju kuću i od vratarke zatražio da ode po sestru Simpliciju. Čim je sestra stigla, Jean Valjean ostavio joj je

poruku za župnika, te se brzo spremio. Začuli su Javertov glas, nakon čega je Jean Valjean pobjegao. Javert je upao u sobu, sestra se Simplicija molila. Unatoč tomu što je gajio duboko poštovanje prema koludricama, Javerta je ipak zadržavala druga dužnost:

„To je bila sestra Simplicija, koja nikad u životu nije lagala. Javert je to znao i osobito ju je poštovao zbog toga. – Sestro, reče on, jeste li sami u ovoj sobi? – Nastupio je užasan trenutak, kad je sirota vratarka mislila da će se onesvijestiti. Sestra podigne oči i reče: Jesam. – Oprostite mi onda, reče Javert, što i dalje pitam, to mi je dužnost; niste li večeras vidjeli jednu osobu, jednoga čovjeka? Utekao je, tražimo ga; da niste vidjeli onoga koji se zove Jean Valjean? – Sestra odgovori: Nisam. Slagala je. Slagala je dva puta uzastopce, bez oklijevanja, brzo, kao što se čovjek žrtvuje (Hugo, sv. I, 1969: 320).“

Kao da je sestra imala na umu kako se pripadanje ili isključenje iz Kraljevstva koje je Isus navijestio odlučuje stavom čovjeka prema siromašnima i potlačenima, prema žrtvama nepravde i u čiju će korist Bog izvršiti pravdu (Alfaro, 1975: 117). Svaki čovjek koji se nalazi u takvoj situaciji Kristov je brat, te je zbog toga onaj koji je takvo nešto učinio, to učinio samom Kristu (Alfaro, 1975: 117). Da je sestra Simplicija rekla istinu Javertu, to bi na njezinu savjest djelovalo gore od laži koju je izrekla, jer bi tako bila svjesna toga da je izdavši Jeana Valjeana izdala samoga Isusa. Tim lažima sestra nije poništila zahtjeve pravde, nego se, naprotiv, radikalno zauzela za pravdu shvaćenu na ispravan, mlosrdan način. U srcu je znala, i djelom primijenila, kako je Krist umro i uskrsnuo da bi u svijetu bilo ljubavi i, dosljedno, pravde; da bi bio izbačen grijeh mržnje i egoizma, i dosljedno tome, nepravde (Alfaro, 1975: 125).

„O sveta Djevojko! Nema te više na ovom svijetu od prije mnogo godina; ti si se u svjetlosti sastala sa svojim sestrama djevicama i svojom braćom anđelima; budi zbog ove laži u raju nagrađena! (Hugo, sv. I, 1969: 321).“

Prešavši preko svoje pomalo skrupulozne savjesti, sestra Simplicija učinila je žrtvu kakvu bi razumio, ali ne i prihvatio, samo Javert. On je, poput sestre bio zatočen u egoizmu, što je svojevrsna karakteristika skrupuloznih osoba koje strahuju i od najmanjega grijeha te istim smatraju i ono što grijeh nije, a sve u svrhu toga da budu savršeni pred Bogom, kao što je Javert svim snagama htio biti savršen pred bogom zakona. No za razliku od Javerta, sestra se uspjela osloboditi prevlasti beskompromisnosti koju je živjela, i to jer je suosjećala s Jeanom Valjeanom, iako nije znala njegovu priču. To ju je suosjećanje učinilo istinski pravednom.

3.3. Alegorija putovanja duše

Alegorija putovanja podrazumijeva stvarno, iskustveno putovanje koje uključuje neke alegorijske elemente (Pšihistal, 2015: 118). Putovanje je, u skladu s tom definicijom, otvoreno alegoriji, koja nameće ontološku svezu s novim svijetom drugih značenja u pozadini doslovnih smislova (Pšihistal, 2015: 113). Djelo „Jadnici“, kao i svaki drugi tekst, posjeduje latentnu mogućnost alegorijskoga čitanja (Pšihistal, 2015: 120). Pri tomu, posebno je naglašeno unutarnje putovanje glavnoga lika Jeana Valjeana i to od njegova života prije zatvora, sve do njegove smrti. To je unutarnje putovanje uvjetovano iskustvenim putovanjem Jeana Valjeana, no u prvi plan dolazi ono onostrano i transcendentno, dok se ovozemaljski život, zadržavajući svoju ozbiljnost i konkretnost, ipak povlači u drugi plan. Taj je efekt postignut detaljnom introspekcijom duša i svijesti likova, od kojih su se mnogi važni likovi, posebno Jean Valjean, promatrali u odnosu na Boga. Spas je Valjeanove duše od početka djela bio u prvomu planu, no on nije oduvijek osjećao odgovornost za nju, pa se pasivno prepuštao svemu što mu se događalo. Na taj način, on nije bio agentan u vlastitu životu, a jedini put kad se suprotstavio bijednim okolnostima pokušavajući prehraniti obitelj, uhićen je i osuđen na rad na galijama. Tim događajem njegov se identitet posve izgubio stopivši se s ostalim kriminalcima. Njegovo je „ja“ doživjelo svojevrsnu smrt, te je ta činjenica važna za alegoriju putovanja toga lika, koje je uistinu započelo Valjeanovom krađom iz očajja, te nije završilo sve do njegove smrti. Razvoj, odnosno *putovanje*, Jeana Valjeana može se, osim doslovno, pratiti na području osobnosti i savjesti i to, također, u odnosu na biblijsku alegoriju.

3.3.1. Jean Valjean

Jean Valjean glavni je lik romana „Jadnici“. On je bivši konventovac koji je bio osuđen na pet godina rada na galijama, jer je ukrao štrucu kruha za gladnu djecu svoje sestre. Prije toga prijestupa živio je teškim radničkim životom kako bi pomogao sestri udovici i njezinoj mnogobrojnoj djeci. Njegova istinska agentnost započela je činom krađe, jer je do toga čina pasivno prihvaćao sve što mu je život donosio, među ostalim i sama mu je odgovornost za sestru bila nametnuta. Priznavao je samomu sebi da je krađom počinio djelo za osudu, no preispitivao je cjelokupno područje odgovornosti u tomu činu. Pitao se je li on uistinu bio jedini krivac u svomu prijestupu?

„On se pitao da li je društvo imalo pravo da svojim članovima nametne posljedice nerazumne neuidavnosti s jedne strane, i svoje nemilosrdne uvidavnosti s druge strane, i da jednoga bijednog čovjeka postavi zauvijek između jednoga nedostatka i jedne pretjeranosti, nedostatka rada i pretjeranosti kazne (Hugo, sv. I, 1969: 102).“

Bio je svjestan i toga da je to društvo oduvijek prema njemu bilo opako, pa je prema njemu počeo gajiti istinsku mržnju:

„Jean Valjean nije bio, kako smo vidjeli, loš po prirodi. Bio je još dobar kada je došao na robiju. Tamo je osudio društvo i osjetio da je postao loš; osudio je providenje i osjetio da je postao bezbožnik. (...) Zar nema u svakoj ljudskoj duši, zar nije bilo osobito u duši Jeana Valjeana, jedna prva iskra, jedan božanski element, koji se ne može pokvariti na ovom svijetu i koji nadživljuje u drugomu svijetu, iskra koju dobro može razviti, raspiriti, upaliti, rasplamsati da sjajno svijetli, a koju zlo ne može nikada potpuno ugasiti? (Hugo, sv. I, 1969: 103).“

Tim potpunim otuđenjem od društva i samoga sebe Jean Valjean odstupio je iz prostora pasivnosti, premda otišavši u negativnu krajnost. Nije pronalazio mir u takvom stanju, te se osjećao kao da se guši u moru mržnje protiv kojega se borio svim svojim ljudskim snagama. Dozivao je ljude i dozivao je Boga, no na horizontu ni na nebu nitko se nije odazivao.

„Duša, koja se kotrlja nad tim vrtlogom, može postati leš. Tko će je uskrsnuti? (Hugo, sv. I, 1969: 109).“

Unutarnja previranja, koja su se odvijala u njemu tijekom odsluživanja kazne, doznaju se tek netom prije nego će Jean Valjean ukrasti srebrno posuđe biskupa Bienvenua. Ipak, ona predstavljaju uvertiru u proces njegova obraćenja koji je podrazumijevao promjene na području osobnosti i savjesti. Alegorija putovanja toga lika proučavat će se upravo u navedenim dvjema kategorijama – u kategoriji uskrsnuća (promjene osobnosti) te kategoriji savjesti.

3.3.2. Kategorija uskrsnuća

Nekoliko puta tijekom života Jean Valjean doživio je promjene u području osobnosti, pri čemu su dvije bile korjenite i presudne za njegov život. Sama osobnost podrazumijeva više ili manje stabilnu i trajnu organizaciju karaktera, temperamenta, intelekta i fizičke konstitucije neke osobe koja opisuje jedinstven način prilagodbe toga pojedinca okolini, a iskazuje se stilom života ili načinom na koji se osoba ponaša, razmišlja i osjeća⁹. Prva se korjenita promjena osobnosti počela događati nakon što je osuđen na služenje kazne na galijama, a bila je određena njegovim postupnim otuđivanjem od samoga sebe. Od Jeana Valjeana postao je broj 24601, te mu je to bio identitet sljedećih devetnaest godina. Promjena je osobnosti, u tomu slučaju, značila potpuni gubitak identiteta:

„Dok su mu jakim udarcima čekića zakivali zavrtnje na željezu oko vrata, on je plakao, suze su ga gušile, nisu mu dale da govori, uspijevao je samo da s vremena na vrijeme kaže: *Bio sam potkresivač u Faverollesu.* (...) Otišao je u Toulon. Stigao je poslije dvadeset i sedam dana putovanja, na kolima, s lancem o vratu. U Toulonu su ga obukli u crvenu robijašku kabanicu. Sve što je sačinjavalo njegov život izbrisano je, čak i njegovo ime; nije više čak bio Jean Valjean, bio je broj 24601 (Hugo, sv. I, 1969: 98).“

Premda se ne može reći kako je prije krađe Jean Valjean bio živ u punomu smislu riječi, on je ipak tim činom potpuno prestao postojati – njegovo je „ja“ doživjelo smrt. Ta je činjenica važna za alegoriju putovanja na području njegove osobnosti, jer su promjene na tomu području bile obilježene fenomenom uskrsnuća koji je jedno od glavnih obilježja kršćanstva. Da Jean Valjean nije doživio svojevrsnu smrt, ne bi mogao doživjeti ni uskrsnuće. O njegovoj drugoj korjenitoj promjeni osobnosti, uskrsnuću, već je bilo riječi u poglavlju o alegoriji milosrđa. Susretom s Biskupom i Malim Gervaisom Jean Valjean doživio je obraćenje te je njegov identitet uskrsnuo. Zbog potreba skrivanja preuzeo je ime Madeleine. Ime Madeleine¹⁰ izvedeno je od imena Magdalena, koje ima biblijsku etimologiju a znači *visok toranj*. Marija Magdalena bila je žena koju je Isus oslobodio od sedam demona, nakon čega je postala njegova vjerna učenica (usp. Lk 8,2). I Jean Valjean djelovao je iz takva unutarnjega stava osobe koja se susrela s Božjim milosrđem. Nastanio se u Montreuil-sur-Meru i svojim znanjem i umijećima pomogao tom kraju

⁹ Izvor: <http://struna.ihji.hr>

¹⁰ Izvor: <http://nameberry.com/babynome/Magdalen>

da se oslobodi teške neimaštine, čime je zadobio poštovanje i ljubav mještana. Živio je krjeposnim, povučenim životom. Bio je bogat i obilato je dijelio novac sirotinji, te je svaku nedjelju išao na jutarnju misu. Premda nikako nije htio biti predsjednik općine, naposljetku je na to pristao zbog komentara neke žene koja ga je upitala smije li čovjek uzmaknuti pred dobrom koje može učiniti na tako važnom položaju. Gospodin je Madeleine svakom davao posao, poticao ljude na pošten život, te je rado išao na pogrebe:

„Smrtni slučajevi i tuđa nesreća privlačili su ga jer je bio vrlo blag; umiješao bi se među ožalošćene prijatelje, među članove obitelji zavijene u crno, među svećenike koji mrmrljaju oko odra. Kao da je rado uzimao za predmet svojih razmišljanja molitve za pokoj duše koje otkrivaju viziju drugoga svijeta. Pogledom uprtim u nebo, on je slušao, kao da je zanesen svim misterijama beskonačnosti, ove tužne glasove koji pjevaju na rubu mračnoga ponora smrti (Hugo, sv. I, 1969: 181).“

Iz takva njegova novoga stila života vidljiva je korjenita promjena upravo na području osobnosti, jer gospodin Madeleine nije živio po mržnji i gorčini koje je kao Jean Valjean hranio u srcu, nego je živio sve njima suprotno. Jednoga se dana dogodila nesreća koja se višestruko odrazila na Valjeanovu budućnost i odredila njegovo sljedeće i posljednje lažno ime. Premda se tim imenom nije dogodila još jedna korjenita promjena osobnosti, dogodila se potvrda ranijega uskrsnuća Jeana Valjeana u imenu Madeleine. Samo uskrsnuće vjernicima je uvijek pokazivalo Kristov život kao konačni smisao njihova života (O'Collins, 1984: 272). Spomenuta je nesreća stavila Valjeanov novi život u Kristu na kušnju jer ga je dovodila u ponovnu opasnost od uhićenja. Naime, starac Fauchelevent bio je jedan od rijetkih neprijatelja koje je u to vrijeme još imao gospodin Madeleine, i to zbog zavisti na njegovu bogatstvu. Taj je starac jednoga dana pao pod taljige, koje su bile teško natovarene te je bilo opasno pokušati mu pomoći. Gospodin se Madeleine našao na mjestu događaja razmišljajući što mu je činiti. U nepovoljan ga je položaj još više dovodila Javertova prisutnost, koji mu je rekao:

„– Gospodine Madeleine, ja sam dosad samo jednoga čovjeka poznao koji je bio u stanju da učini ono što vi tražite. Madeleine zadrhta (Hugo, sv. I, 1969: 191).“

Javert je ovdje ciljao na Jeana Valjeana i Madeleine je to znao. Unatoč tomu, Madeleine je priskočio u pomoć starcu, koji bi u protivnom poginuo:

„Madeleine se digao. Bio je blijed, iako znojem obliven. Odijelo mu je bilo poderano i uprljano blatom. Svi su plakali. Starac mu je ljubio koljena i nazivao ga bogom. A njegovo je lice imalo neki sretno i blaženo patnički izraz, i on je upirao svoj mirni pogled na Javerta, koji ga je još uvijek gledao (Hugo, sv. I, 1969: 193).“

Zbog života osobe koja ga nije voljela, neprijatelja, Madeleine je doveo u rizik vlastitu sigurnost tako potvrđujući autentičnost vlastita uskrsnuća koje je inicirao Biskup, no to nije ostao jedini trenutak ozbiljne kušnje, o čemu će biti riječi u poglavlju o kategoriji savjesti. Starac je Fauchelevent važan i zbog sljedećega Valjeanova identiteta. Nakon što je priznanjem spasio čovjeka koji je bio optužen da je Jean Valjean, otišao je natrag u grad gdje je umirućoj Fantini obećao spasiti njezinu kći Cosettu. To je obećanje ispunio, no to je podrazumijevalo da se radi toga ne preda vlastima, već da cijeli život provede u bijegu. Jednom prilikom, dok su Cosetta i Madeleine bježali od Javerta, sakrili su se u samostan Mali Picpus, gdje je Madeleine pronašao namještenje starcu Faucheleventu nakon nesreće, na što je bio posve zaboravio, dok ga nije susreo u dvorištu spomenuta samostana. Starac ih je sakrio u svojoj kućici te je s poglavaricom samostana uspio dogovoriti da ostanu u samostanu do daljnjega, predstavivši ga kao svoga brata, a Cosettu kao njegovu unuku. Tako je i Madeleine preuzeo ime Ultime Fauchelevent, što je ostao sve do ponovnoga uhićenja, pa i nakon njega. No to ime nije alegorijski važno, s obzirom da nije popraćeno korjenitom promjenom osobnosti, već je preuzeto u nuždi skrivanja. Ipak, Jean Valjean priznavao je kako je samostan, kao i Cosetta, pridonio da se u njemu dopuni i održi Biskupovo djelo. Njegovo je srce tako dobilo uvjete da se još više mijenja:

„A zatim, on je razmišljao da su ga dvije božje kuće jedna za drugom primile u dva kritična trenutka njegova života, prva kad su se sva vrata zatvorila i kad ga je ljudsko društvo odgurnulo, druga u času kad se ljudsko društvo ponovo dalo u potjeru za njim i kad se robijašnica ponovo pred njim otvarala; i da bi bez prve ponovo upao u zločin, a bez druge ponovo dopao muka. Cijelo se njegovo srce topilo od zahvalnosti i on je volio sve više i više (Hugo, sv. I, 1969: 599).“

U vezi s uskrsnućem, ranije je navedeno kako je Jean Valjean na galijama vapio za tim da ga Bog oslobodi. Taj se krik može povezati s Isusovim krikom ostavljenosti na Kalvariji, kojima nije dozvao snažne riječi s neba, s obzirom da božanska pomoć nije stigla, ali se u uskrsnuću Očeva ljubav pokazala vrhunski djelatnom (O'Collins, 1984: 273). Tako se Očeva ljubav pokazala djelatnom i u susretu Jeana Valjeana i biskupa Bienvenua, čije samo ime znači dobrodošlicu,

nekome tko je putovao, nekome tko je stigao. U uskrsnuću je Isus bio podignut u svjetlost božanske slave (O'Collins, 1984: 273). Jeanu Valjeanu kao ljudskom biću to se nije moglo dogoditi jednom, no uskrsnuvši od svojih grijeha odvažio se na put obraćenja, koji ne može biti jasan bez analize promjena koje su se dogodile u Jeanu Valjeanu na području savjesti.

3.3.3. Kategorija savjesti

Prema klasičnoj definiciji, savjest je diktat praktičnoga uma ili praktično posljednji sud razuma o moralnosti čina koji treba ovdje i sada izvršiti ili propustiti (Pozaić, 1988: 504). Kao moralni sud savjest je i sposobnost procijeniti i razlikovati dobro i zlo, pravedno i nepravedno okolnosti i ljudskih radnji u samima sebi i u odnosu na sada (Pozaić, 1988: 504). Na tomu području savjesti može se u liku Jeana Valjeana također pratiti razvoj, odnosno *putovanje*. Otkako se susreo s Biskupom, Jean Valjean priznavao je kako je on postao njegov glas savjesti protiv koga nije imao snagu djelovati. To je najviše došlo na vidjelo u trenucima kad je bio na kušnji priznavanja pravoga identiteta. Nakon što mu je Javert rekao kako su uhitili pravoga Jeana Valjeana, Madeleine nije bio miran, jer je smatrao zlim i nepravednim dozvoliti suđenje nevinu čovjeku. On ga je svojim priznanjem mogao spasiti, no znao je da ga to vraća u okove i muku:

„Osjećao je da je biskup tu, da je biskup utoliko bliži što je mrtav, da ga biskup gleda ravno u oči, da će mu odsad predsjednik Madeleine sa svim svojim vrlinama biti grozan, a da će robijaš Jean Valjean biti divan i čist pred njim, da ljudi vide njegovu masku, ali da biskup vidi njegovo lice. Da ljudi vide njegov život, ali da biskup vidi njegovu savjest. Mora, dakle, ići u Arras, osloboditi lažnoga Jeana Valjeana, dostaviti pravoga! Jao! To je najveća od svih žrtava, najbolnija od svih pobjeda, posljednji korak koji je trebalo učiniti, ali se moralo (Hugo, sv. I, 1969: 246).“

Taj citat upućuje na još jedno važno obilježje savjesti, a to je put dozrijevanja. Taj je put u Jeana Valjeana započeo spasonosnim viškom u obliku svijećnjaka koje mu je Biskup poklonio, a koje je Jean Valjean čuvao sve do svoje smrti, te se nastavio učvršćivati postojanošću njegova krjeposna života uvijek u službi bližnjega. Pozaić (1988: 510) govori o dva stupnja savjesti: *savjest-moraš* i *savjest-treba*. Prvi stupanj savjesti stanje je heteronomne savjesti kada savjest u svojem odlučivanju ne postupa na temelju svojih, već tuđih motiva (Pozaić, 1988: 510). Na tomu je stupnju savjesti Jean Valjean bio u prvim vremenima od obraćenja, dok postojanošću i

prokušanošću nije postigao završni stupanj i cilj odgoja savjesti – savjest-treba (Pozaić, 1988: 510). Taj je stupanj obilježen stvaranjem vlastitoga sustava vrijednosti, te proces više nije izvan osobe, nego je sada u njemu, njegova savjest (Pozaić, 1988: 511). Ipak, Jean Valjean nije bez predomišljanja donio ispravnu odluku, te je muka kroz koju je prolazio uspoređena s mukom koju je proživljavao Isus u Maslinskom vrtu:

„Tako se otimala i bila pritješnjena ova nesretna duša. Hiljadu i osam stotina godina prije ovoga nesretnog čovjeka, jedan tajanstveni stvor, u kome su spojene sve svetosti i sve patnje čovječanstva, isto je tako, dok su maslinove grane šumjele na divljemu vjetru beskraja, dugo otklanjao rukom užasnu čašu žuči koja mu se pojavljivala obavijena tamom i prelijevala svoju crnu sjenu u dubine pune zvijezda (Hugo, sv. I, 1969: 256).“

Upravo ta prevladana kušnja potvrđuje kako je Jean Valjean osobnim zalaganjem i predanjem postigao zrelost i slobodu završnoga stupnja savjesti. Odvažio se na dug put u Arras kako bi oslobodio čovjeka kojega su optužili da je Jean Valjean. Na tomu putovanju razmišljao je o putovanju samom. To je razmišljanje moguće dovesti u vezu s alegorijom života kao putovanja:

„Šta je radio dok je prelazio taj put? (...) Putovati, to je što i roditi se i umrijeti svakoga trenutka. Možda je u najnejasnijemu kutu svoga duha pravio usporedbe između ovih promjenjivih vidika i ljudskoga života. Sve stvari u životu bježe neprestano pred nama. Sjene i svjetlosti se miješaju; nakon obasjanja, pomračenje; svaki je događaj jedna okuka puta; i odjednom ostarite (Hugo, sv. I, 1969: 268).“

Kad se našao u sudnici, ponovo ga je obuzelo kolebanje, no pogled ga je na raspelo podsjetio s kojim je ciljem došao:

„Sve je tu bilo, isti aparat, isti noćni sat, gotovo ista lica sudaca, vojnika i gledalaca. Samo, iznad glave predsjednikove, bilo je jedno raspelo, stvar koje nije bilo u sudovima u vrijeme njegova suđenja. Kad su mu sudili, Bog je bio odsutan (Hugo, sv. I, 1969: 286).“

Još se jednom prilikom u djelu lik Biskupa pokazao kao Valjeanova savjest, i to kad se s Javertom vraćao objasniti Cosetti da je uhićen. Bio je ozbiljno potresen i uplašen, te mu se na trenutak i samoubojstvo moglo učiniti kao rješenje, no borio se protiv toga mehanizmom vjere:

„Što se tiče njega, i njegovih ličnih stvari, svršeno; Javert ga je držao, i on se nije odupirao; neki drugi na njegovu mjestu pomislio bi možda na ono uže što mu ga je Thenardier dao i na gvozdene šipke u zatvoru u koji će ući; ali, otkad je sreo biskupa, Jean Valjean se duboko

religijski otrebao, da to naglasimo, svakog atentata, bilo to i na samoga sebe (Hugo, sv. II, 1969: 744).“

Prije toga, na barikadama, jednoga vatrogasca pogodio je u šljem ne htjevši ga, na iznenađenje svih prisutnih, ubiti, kao što nekoliko minuta kasnije nije ubio ni Javerta, pustivši ga na slobodu. Biskupov utjecaj nije slabio godinama, te je njegova osoba imala udjela i u Valjeanovu iskustvu umiranja. Vratarka je na njegovoj samrti pitala treba li pozvati svećenika:

„– Imam jednog, odgovori Jean Valjean. I izgledalo je da prstom pokazuje na neku tačku iznad glave kao da vidi tamo nekoga. Po svoj prilici, biskup je prisustvovao ovom umiranju (Hugo, sv. II, 1969: 887).“

Uz to, osobito mu je bilo važno da najvažnijoj osobi u svom životu, Cosetti, ostavi najvrjednije od onoga što je imao, osim bogatstva – biskupove svijećnjake, onaj spasonosni višak koji ga je pratio na putu:

„Njoj ostavljam ona dva svijećnjaka na kaminu. Od srebra su; ali su za mene od suhoga zlata; od dijamanata; u njima lojanice postaju voštanice. Ne znam da li je onaj koji mi ih je dao zadovoljan gore mnome. Činio sam što sam mogao (Hugo, sv. II, 1969: 888).“

Ta su mu dva svijećnjaka osvjetljivala lice, dok je umirao, kao podsjetnik da je uistinu ostvario smisao života i ispunio obećanje koje je dao Biskupu – da će ih kao spasonosni višak uistinu iskoristiti kako bi postao pošten čovjek:

„Bio je zavaljen, dva svijećnjaka su ga obasjavala svojom svjetlošću; njegovo blijedo lice gledalo je u nebo, on je puštao Cosettu i Mariusa da mu ruke obasipaju poljupcima; bio je mrtav (Hugo, sv. II, 1969: 889).“

Lik Jeana Valjeana tako je ostvaren kao alegorija putovanja duše koji je povezan i s pravim fizičkim putovanjem, no dinamika je putovanja naglašenija u području promjene osobnosti i razvoja savjesti. Od negativne krajnosti potpuna otuđenja od društva i samoga sebe, Jean Valjean postigao je pozitivnu krajnost autentičnim življenjem kršćanskih vrijednosti.

Zaključak

Roman „Jadnici“ Victora Hugoa prikazuje različite perspektive francuskoga društva u prvoj polovici devetnaestoga stoljeća, što je glavni razlog bogatih mogućnosti interpretacijskih pristupa djelu. S obzirom da je u njemu duhovno-religijska komponenta eksplicitno izražena od prvih stranica, cilj je rada bio pokazati da uz navedenu komponentu supostoji i implicitna komponenta koja bitnije utječe na motivaciju likova, a koja roman čini bogatim izvorom alegorijskoga tumačenja. Kako bi se proniknulo u implicitno alegorijsko značenje romana, korištena je metoda interpretacije, i to u odnosu na katolički nauk i Bibliju kao semantički predložak. Na implicitnoj razini tekst je, u slučaju „Jadnika“, svoje značenje zadobio u jeziku religije, pa i filozofije, zbog čega taj kontekst i jest uvjetno pomišljiv, a Biblija ga, kao prototekst, dodatno osmišljuje. Nositelji su alegorijskoga značenja sami likovi, i to biskup Bienvenu te Mali Gervais kao nositelji alegorije milosrđa, zatim Javert i sestra Simplicija kao nositelji alegorije pravde, te glavni lik Jean Valjean kao nositelj alegorije uskrsnuća te alegorije putovanja duše. Tematska linija Valjeanove karakterne preobrazbe započinje njegovim susretom s biskupom Bienvenuom. Ta je preobrazba započela mnogo ranije (krađom kruha, odsluživanjem kazne), no roman započinje detaljnim prikazom lika biskupa u Digneu koji je odgovoran za veliki obrat u životu Jeana Valjeana nakon izlaska iz zatvora. Biskupovo milosrđe dubinski ga je zahvatilo i on je bio izazvan na odbacivanje dotadašnje mržnje prema društvu. Na eksplicitnoj razini biskup je Božji sluga na zemlji, no na implicitnoj razini on je samo milosrđe koje otkupljuje grješnika od jarma grijeha i izvodi ga na svjetlo. Ipak, jedan je drugi lik, sporedni, dopunio ono što je biskup započeo. Mali Gervais, čije je ime obilježeno značenjem koplja, poslužio je kao osoba kojoj je Jean Valjean posljednji put učinio štetu ukravši mu novčić. Taj je recidiv važan jer naglašava proces Valjeanova obraćenja, odnosno potvrđuje autentičnost obraćenja, jer kršćansko shvaćanje postojanosti podrazumijeva izmjenu prevladanih i neprevladanih kušnji. U tomu recidivu, kao i u katoličkomu poimanju koplja (koje je probolo Isusov bok iz kojega su potekli krv i voda – znaci milosrđa) očituje se implicitno značenje. Nadalje, roman je obilježen pitanjem pravde koje se razvija u liku Javerta, čije je djelovanje bilo usmjereno opsjednutošću hvatanja odbjegloga Jeana Valjeana. Biblijsko je poimanje pravednosti povezano s likom Javerta njegovom podložnošću crkvenoj vlasti, koju je smatrao vrhovnom upravo stoga što ju je smatrao sebi ravnim čuvaricom pravde i istine. U takvom njegovu stavu određeno je eksplicitno značenje. Implicitno se značenje u punini otkriva u trenutku kada samom

sebi ne može oprostiti čin milosrđa (formalno oprostivši Jeanu Valjeanu i ne uhitivši ga), već ustraje u krutoj pravdi, te počini samoubojstvo. Nešto se slično dogodilo u Judinu srcu nakon što je izdao Isusa. Izdao je Isusa, kao što je ga je i Petar izdao, no svaki je na drukčiji način prihvatio Isusovo milosrđe i ljubav. Petar je prihvatio oprost, oprostio je samom sebi i obratio se – kao što je to učinio i Jean Valjean. Juda nije mogao prihvatiti milosrđe, nije preuzeo inicijativu na putu vlastita obraćenja, odbio je oprostiti samom sebi, te se odlučio na čin samoubojstva. Za razliku od njega, sestra Simplicija, unatoč skrupuloznoj savjesti i mržnji svake laži, uspjela se osloboditi prevlasti beskompromisnosti koju je živjela, i to jer je *suosjećala* s Jeanom Valjeanom, iako nije znala njegovu priču. To je suosjećanje njezinu pravednost učinilo autentičnom. Moglo bi se zaključiti da je sestra Simplicija više alegorija milosrđa, a ne pravde, no takva bi podjela pojam pravde posve stavila u negativan kontekst. Milosrđe ne isključuje pravdu, kao što pravda ne isključuje milosrđe. U laži sestre Simplicije Javertu, koji joj je bespogovorno vjerovao jer je smatrao kako su svećenici i redovnice na istoj strani pravde kao i on, otkriva se implicitno alegorijsko značenje njezina lika. Naposljetku, u liku Jeana Valjeana pratila se alegorija putovanja duše, i to u dvama kategorijama – kategoriji uskrsnuća (promjena osobnosti) te kategoriji savjesti. Putovanje je otvoreno alegoriji, koja nameće ontološku svezu s novim svijetom drugih značenja u pozadini doslovnih smislova (Pšihistal, 2015: 113). Jean Valjean paralelno „putuje“ i iskustveno i duhovno. Njegovo je „ja“ doživjelo svojevrsnu smrt nekoliko puta, te je ta činjenica važna za alegoriju putovanja toga lika, koje je uistinu započelo Jean Valjeanovom krađom iz očaja, te nije završilo sve do njegove smrti. Premda se ne može reći kako je prije krađe Jean Valjean bio živ u punomu smislu riječi, on je ipak tim činom potpuno prestao postojati – njegovo je „ja“ doživjelo smrt. Ta je činjenica važna za alegoriju putovanja na području njegove osobnosti, jer su promjene na tom području bile obilježene fenomenom uskrsnuća koji je jedno od glavnih obilježja kršćanstva. Da Jean Valjean nije doživio svojevrsnu smrt, ne bi mogao doživjeti ni uskrsnuće. Od susreta s Biskupom prati se promjena njegova načina mišljenja i življenja. Implicitno ili alegorijsko značenje otkriva se upravo u toj korjenitoj promjeni osobnosti. Prvi je put to potvrdio dovodeći u rizik vlastitu sigurnost radi života osobe koja mu je htjela zlo. Tako je potvrdio autentičnost vlastita uskrsnuća koje je inicirao Biskup. Na tom području savjesti može se u liku Jeana Valjeana također pratiti razvoj, odnosno *putovanje*. Otkako se susreo s Biskupom, Jean Valjean priznavao je kako je on postao njegov glas savjesti protiv koga nije imao snagu djelovati. To je najviše došlo na vidjelo u trenucima kad je bio na kušnji priznavanja pravoga identiteta. Unatoč unutarnjemu otporu i strahu od ponovnoga robovanja, odvažio se učiniti ono što je pravedno i dobro – spasiti nevinu osobu. Alegorijsko

značenje u liku Jeana Valjeana ostvareno je procesom od negativne krajnosti potpuna otuđenja od društva i samoga sebe, do dostizanja pozitivne krajnosti upravo autentičnim življenjem kršćanskih vrijednosti.

Popis izvora i literature

1. Ahmad, Qurat-ul-Ain, i dr., *Victor Hugo's Les miserables: A marxist consciousness*, *Interdisciplinary journal of contemporary research in business*, 5 (2013), 5, str. 115-123.
2. Alfaro, Juan, *Kršćanstvo i pravda, Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 30 (1975), 2, str. 108-130.
3. Blewer, Evelyn, *The life and times of Victor Hugo, The Courier*, 11 (1985), Paris: UNESCO, str. 4-36.
4. Brombert, Victor, *A novelist and his century, The Courier*, 11 (1985), Paris: UNESCO, str. 9-13.
5. *Ekumenski Novi zavjet*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1998.
6. Gauthier, Paul, *Evandjelje pravde, Crkva u svijetu*, 2 (1967), 3, str. 3-18.
7. Gerson, Noel, *Victor Hugo: A tumultuous life*, Endeavour press LTD, 2015.
8. Grmača, Dolores, *Alegorija putovanja poslušnosti: Posvetilište Abramovo Mavra Vetranovića, Bogoslovska smotra*, 82 (2012), 1, str. 113-130.
9. Hugo, Victor, *Jadnici: sv. I.*, Zagreb: Naprijed, 1969.
10. Hugo, Victor, *Jadnici: sv. II.*, Zagreb: Naprijed, 1969.
11. Jeličić, Anđela, *Pravedan i milosrdan Bog, Riječki teološki časopis*, 19 (2011), 2, str. 243-260.
12. Kasper, Walter, *Milosrđe*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2015.
13. Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, *Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2003.
14. O'Collins, Gerald, *Uskrsnuće Isusa Krista kao objava Božje ljubavi, Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 49 (1994), 2, str. 115-129.
15. Pavao VI, *Pravda je temelj mira, Crkva u svijetu*, 7 (1972), 1, str. 1-3.

16. Pavličić, Pavao, *Alegorija i modernizam, Moderna alegorija*, Zagreb: Matica hrvatska, 2013., str. 7-31.
17. Pozaić, Valentin, *Zrela savjest, Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 43 (1988), 6, str. 503-516.
18. Pšihistal, Ružica, *Alegorija je putovanje. Dolores GRMAČA, Nevolje s tijelom. Alegorija putovanja od Bunića do Barakovića, Anafora*, 2 (2015), 3, str. 109-121.
19. Pšihistal, Ružica, *Uvod u alegoriju, Anafora*, 1 (2014), 1, str. 95-117.
20. Raguž, Ivica, *Milosrđe*, Đakovo: Panni, 2016.
21. Schönborn, Christoph, *Našli smo milosrđe*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2010.
22. Stamać, Ante, *Naziv alegorija, Tropi i figure*, Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, 1995., str. 253-259.
23. Zlatar, Andrea, *Alegorija: figure, tumačenje, vrsta, Tropi i figure*, Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, 1995., str. 261-279.

Elektronički izvori

24. <http://www.behindthename.com/name/gervasius> (Zadnje gledano: 18. kolovoza 2016. 17:35)
25. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20397> (Zadnje gledano: 20. travnja 2017. 17:26)
26. <http://nameberry.com/babynome/Magdalen> (Zadnje gledano: 18. kolovoza 2016. 20:12)
27. <http://struna.ihjj.hr> (Zadnje gledano: 10. kolovoza. 11:05)